

Una visió de la guerra de Successió al nord de la vegueria de Girona. Les memòries d'Amer Massó, pagès de Sant Esteve de Guialbes*

The War of Spanish Succession in the north of the Vegueria of Girona, seen through the eyes of Amer Massó, a peasant from Sant Esteve de Guialbes

per Pere Gifre Ribas

Centre de recerca d'història rural - Universitat de Girona

RESUM:

La guerra de Successió va suposar, al nord de la vegueria de Girona, el manteniment de l'estat de guerra que havia perdurat durant la segona meitat del segle XVII. La continuïtat de la guerra i la fiscalitat de guerra faran que el pagès Amer Massó, de Sant Esteve de Guialbes, a mitjan segle XVIII, posi per escrit els records de la guerra i el que va suposar per al sector de la pagesia. Per aquest pagès, la guerra és, sobretot, una guerra contra els francesos, en el que suposa continuïtat amb relació al darrer episodi bèl·lic de 1689-1697. En aquest treball es presenta la part del manuscrit dedicada a la memòria de la guerra de Successió, amb l'objectiu de contribuir a aportar noves dades de persones que van viure la guerra des de baix i des d'una posició allunyada del centre barceloní.

PARAULES CLAU:

Memòries de pagès, Amer Massó, Sant Esteve de Guialbes, guerra de Successió, vegueria de Girona.

ABSTRACT:

The War of Spanish Succession meant the persistence in the endemic state of warfare which had been going on throughout the second half of the seventeenth century. The impact of the war itself and its attendant fiscal demands pushed the peasant Amer Massó, from Sant Esteve de Guialbes, into putting pen to paper and writing, in the middle of the eighteenth century his memories of the war and what it meant to the peasantry. To him, this was essentially a war against the French, prolonging the previous war of 1689-1697. This article presents the part of the manuscript covering the memories of the War of Succession, with the aim of bringing to the study of this episode new data from people who lived the war from below and at a distance from Barcelona.

KEY WORDS:

Peasant memoirs, Amer Massó, Sant Esteve de Guialbes, War of the Spanish Succession, *vegueria* of Girona.

Les visions de contemporanis de la guerra de Successió (1705-1714) són molt diferents segons com i des d'on els seus autors hagin viscut la contesa. I quan les

* Aquest treball s'ha realitzat en el marc del projecte de recerca HAR2011-25077 «Els processos d'empobriment i enriquiment: una via d'anàlisi de les dinàmiques socials en el món rural», finançat pel Ministeri de Ciència i Tecnologia, del qual és investigadora principal la Dra. Rosa Congost, Universitat de Girona.

Data de recepció: març 2013; versió definitiva: gener 2014.

vivències de la guerra, passat un temps, es tradueixen en escriptura, la memòria només recorda l'essencial. Hi poden haver errades en el detall dels que escriuen, però queden en els textos que es van coneguent de la vegueria de Girona, sobretot, els «treballs» ocasionats per la presència militar. Que les tropes visquin del territori, i el que el segueix, la fiscalitat de guerra, és allò que els ha ocasionat els «mals». Exèrcits de les dues corones, exèrcits imperials, regimentats i no regimentats, fusellers o miquelets, tots han estat, en algun moment, enemics. Però, ben garbellat, en els escrits que es coneixen, la percepció d'aquests memorialistes és que uns ho han estat més que d'altres.

Els escrits que han deixat pagesos o membres lletrats de la societat pagesa solen referir-se de manera directa als patiments derivats de la contesa bèl·lica i reflecteixen clarament les dures condicions d'una guerra internacional que tenia el seu reflex en el posicionament, a nivell local, en un o en l'altre bàndol de la contesa.¹ Ja es tracti de cròniques dels fets marcades pel distanciament i un pretès afany d'objectivitat, com pot ser la del rector Patllari Ombravella, que escriu des del santuari del Collell, o de la creació poètica del real o suposat rector de Garriguella, que exposa la situació del qui ha seguit l'arxiduc i el que s'ha trobat amb la derrota, i encara la memòria justificativa del pagès Sebastià Casanovas, que, a mitjan segle XVIII, vol presentar-se davant els hereus com qui ha salvat el patrimoni després, entre altres raons, de les disbauxes comeses pel seu pare en enrolar-se en companyies de miquelets, tots tenen en comú recordar la duresa de la guerra. Guerra de Successió, però, també, guerra civil.² Són versions concretes d'una guerra que va tenir una gran transcendència política, de la qual ningú no en quedava al marge, però a l'hora de deixar-les per escrit, per als seus hereus, per als seus lectors, allò que els acaba d'interessar no és la pèrdua dels drets, ni les institucions catalanes, o almenys no apareix remarcat, sinó quins en van ser els patiments.³

Deixar constància del que s'ha viscut, per tal que no es repeteixi, és darrere d'aquests escrits. De la guerra en noten els efectes immediats sobre els seus patiments, i és que la incidència de la guerra és sobre les cases i les persones. No és un fet llunyà del qual arriben noves; els escrits, quan fan crònica dels fets, reflecteixen allò que succeeix en el territori conegut, el seu territori. Visions parcials? És clar que sí. Encara que s'escrigui anys després de la contesa. En el que és una prova evident de la por imperant imposada en la postguerra. Aleix Ribalta, pagès de Palau d'An-

1. L. G. CONSTANS, «Una crònica inédita de la Guerra de Sucesión en Gerona», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* V, 1950, 73-112. E. C. GIRBAL, «Otro poeta catalán desconocido (lo rector de Garriguella)», *Revista de Gerona* XI, 1887, 289-293 i 340-350; J. PLAYÀ, A. GÓMEZ, *El rector de Garriguella. Un altre poeta català no tan desconegut*, 1988, exemplar inèdit mecanografiat on s'identifica l'autor, Emmanuel Gibert, i es proposa, a partir de les diferents versions conegudes, una versió dels seus poemes; S. CASANOVAS, *El manuscrit de Palau-saverdera. Memòries d'un pagès empordanès del segle XVIII*, edició a cura de J. Geli i M. A. Anglada, Figueres, El Corral del Vent, 1986.

2. N. SALES, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers*, Barcelona, Empúries, 1984, 152-198.

3. X. TORRES, *Naciones sin nacionalismo*, València, PUV, 2008, 320-338.

glesola, escriurà el 1736;⁴ els autors referenciats més amunt, dels quals en sabem la datació de l'escriptura, ho fan a mitjan segle XVIII: Patllari Ombravella el 1752, Amer Massó entre 1755-1762, Sebastià Casanovas entre 1751 i 1756-1757. Fins i tot quan es tracta de dietaris passats de pares a fills, les anotacions no es fan fins que ha transcorregut un temps prudencial. Francesc Anglada de Fonteta comença l'anotació el 1732.⁵ Francesc Gelat manté en les seves anotacions, més o menys, l'ordre cronològic, però quan s'adona de la importància de la guerra acaba per confeccionar un relat seguit i passa pàgina per donar-li una major transcendència.⁶

Ara presentem un altre d'aquests escrits, un escrit de pagès, que forma part d'un volum més ampli, escrit a mitjan segle XVIII, quan un home ja gran, de prop de seixanta anys, vol deixar constància als seus futurs hereus del que ha viscut: «com no puch treballar, ni trestejar, me a aparagut dexar-ne nota del que més llargament diré de guerras y pagaments. Dia 15 abril 1755».⁷ En les memòries hi és explicat tot allò que ha viscut i que considera que han de saber els seus hereus. Especialment se centra en la comunitat. En el govern del municipi, en el qual ha participat directament i n'ha sortit escaldat. Ha estat regidor en un moment complicat, quan el municipi de Sant Esteve de Guialbes ha hagut d'afrontar l'endeutament en censals i el repartiment del cadastre. En la família Xammar, barons del lloc de Sant Esteve de Guialbes, hi és retratada extensament, s'exposen les arbitriarietats comeses i també una concòrdia a la qual arriba amb la universitat. També hi ha extenses referències als veïns del lloc. S'anoten les importants rivalitats, en alguns casos hi ha veritable odi envers algunes famílies. Els que fan part de la causa baronial i també de la causa borbònica, fet en el qual hi ha plena coincidència, cosa que també passa en altres llocs, són retratats com a enemics de la casa d'Amer Massó. Una visió de la comunitat pagesa ben allunyada de qualsevol idealització. Finalment, el volum acaba amb uns consells d'agricultura, sobre el treball de la terra, sobre la gestió, començant pels mossos, i fa especial referència a l'elaboració del vi i de l'oli. Un llibre de família o un llibre de memòries⁸ com altres n'hi ha, si no fos per aquesta crítica directa, corrosiva, vers el baró i algunes famílies properes al baró, i que no pot començar de cap altra manera que amb la seva visió de la guerra de Successió. Per a un home que ha viscut els darrers anys del se-

4. A. BACH, «Crònica de la Guerra de Successió a les terres de Lleida escrita per un pagès de Palau d'Anglesola», *Ilerda* XLIV, 1983, 171-187.

5. S. SOLER (ed.), *Memòries d'una família pagesa: els Anglada de Fonteta (segles XVII-XVIII)*, La Bisbal d'Empordà, Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1994, 80.

6. A. SIMON, *Pagesos, capellans i industrials de la marina de la Selva*, Barcelona, Curial, 1993, 78-79.

7. Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany (ACPE). 2. Col·lecció de documents patrimonials. 3. Documentació d'interès personal o familiar. Llibre de memòries d'Amer Massó de Sant Esteve de Guialbes (s. XVIII), f. 31. El volum és de mida foli. No hi ha nom, ni títol, ja que falten els quatre primers folis. Comença en el foli 5 i arriba fins al 367. Aquest volum resta en mans d'una família de Sant Esteve de Guialbes que primer va salvar aquest exemplar de la destrucció, després va permetre que l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany en fes còpia i ara n'autoritza la difusió. La nostra gratitud al seu gest.

8. X. TORRES, *Els llibres de família de pagès*, Girona, CCG Edicions, Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2000, 35-39.

gle xvii i tota la primera meitat del segle xviii no hi ha cap altre fet més important que la guerra de Successió. No és cap dietari, és un text redactat de manera continuada, ordenats cronològicament els fets, dels quals remarca aquells que ha viscut directament o aquells de què ha tingut notícies directes. La seva referència és la vegueria de Girona i, sobretot, allò que passa al nord de la ciutat de Girona. El que passa a Barcelona no apareix si no és que té una forta transcendència: la mort del príncep de Darmstadt el 1705 i la de Donegal en el setge de Montjuïc el 1706 són esmentats de passada, però poca cosa més fins a la caiguda de Barcelona el setembre de 1714. No hi ha, tampoc, transcripció de fulls impresos. Amer Massó escriu de memòria. Una memòria, però, passada a net. La lletra és uniforme i continuada. Escriu de memòria del que sap i coneix de la seva rodalia i, com a molt, de la guerra a la vegueria de Girona. És una visió circumscrita a un àmbit concret.

És significatiu que, a banda dels dietaris, aquests textos que volen reflectir la dinàmica de la guerra de Successió siguin escrits a mitjan segle xviii. Hi han hagut de passar anys fins que, a la vellesa, no es deixi constància, per a memòria dels hereus, o «dels amats lectors», de la substància dels fets. Una substància que no té per objecte relatar fets, més enllà dels que afectin directament la persona, el patrimoni o el lloc, sinó organitzar un relat verídic i sincer del que s'ha viscut. És la transcendència del que s'ha viscut allò que empeny a deixar-lo escrit. En el cas de Sebastià Casanovas, la situació familiar hi és descrita amb detall, ja que és la causa dels mals del patrimoni, sobretot la insistència en el cobrament de llegítimes i dots, però també la necessitat que té l'autor d'atribuir la decadència patrimonial a la presa de partit del pare. No es qüestiona la causa austriacista, sinó el fet d'haver format part de la partida de miquelets. En el cas del relat d'Amer Massó, no hi ha una exculpació, la guerra és la causa dels mals generals del lloc i de la casa. Els francesos ocasionaren danys, molts i de molta mena; els miquelets, després de l'intent fallit de recuperar Girona durant el setge de 1712-1713, no els quedaren enrere, però el govern de Felip V, una vegada acabada la guerra, i els seus successors, no milloraren la situació. La idea de tall històric que representa el 1700, «esto era antes del 1700», apareix molt remarcada en el seu relat. I, sobretot, l'entronització borbònica d'un rei francès.

Esto era antes del any de 1700, que dit any vingué a regnar a Espanya Felip quint, fill de la casa de Burbon de Fransa, al qual morí asserca del any de 1745, poc més o men, en dit temps y entrà governar Fernando sisè, qual morí any de 1760, per la festa del Corpus, qual entrà regnà Espanya tal Carlos tersé, germà, qual desenbarcà a Barcelona al octubra de 1760, qual venia de rei de Nàpols, ab demostracions y paraulas de pietat y amor a Catalunya, però fins vull, dia 29 abril de 1762, sol ce a pijorat de tot, y no ne fas maravel·la perquè descendeix de Fransa.⁹

A l'hora d'explicar les raons que portaren una bona part dels catalans a abraçar la causa austriacista, se n'han donat de diferents. D'entrada, la dinàmica interna-

9. ACPE, Llibre de memòries d'Amer Massó, 16.

cional¹⁰ i de manera molt concreta el Pacte de Gènova que facilita el suport a la causa austriacista, en la mesura que assegura el manteniment de les constitucions i lleis pròpies a canvi de participar en l'aixecament contra Felip V. Sens dubte, l'actitud repressiva del virrei Velasco envers els integrants del partit austriacista hi va jugar un paper de primer ordre, això però no suposa l'existència del partit austriacista, ja que el precedeix, però probablement sí que explica la difusió de l'ideari austriacista en oposició al borbó i francès. La francofòbia¹¹ tindria un paper rellevant, actuaria de causa profunda a l'hora d'explicar el sorgiment i el creixement del partit austriacista, sobretot, en el recordatori de les guerres dels darrers anys del segle XVII, almenys a la vegueria de Girona, on els efectes foren desastrosos.¹² En el record d'Amer Massó, la guerra de Successió en terres de l'Empordà i de la vegueria de Girona és vista com una continuïtat amb relació a les guerres anteriors. La guerra de Successió és la culminació del cicle de guerres amb França d'ençà de 1653 (o, potser, d'abans, de 1635). En la memòria dels qui escriuen a mitjan segle XVIII, les entrades del francès en terres de l'Empordà els anys 1706, 1707, 1708 i 1709 no difereixen de les que hi havia hagut entre 1689 i 1694, i la fiscalitat de guerra, en les zones ocupades pel francès, tampoc no presenta diferències respecte al darrer període d'ocupació francesa (1694-1697).¹³ Per a una part dels que van viure i patir la guerra lluny de Barcelona, en concret a bona part de la vegueria de Girona, la causa de Barcelona era una, i la causa de bona part de la pagesia era una altra.¹⁴ És clar que hi haurà guerres dins la guerra. Però, sobretot,

10. J. ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2001; *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona, Crítica, 2010.

11. J. ALBAREDA, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, Vicens Vives, 1993, 20-25, 110-113.

12. Un altre memorialista, Fèlix Domènech, de Sant Feliu de Guíxols, referint-se als fets de 1694 escriu: «lo francès cequejaren passats de desacet llochs, no reservant iglésia, ni sagrari, que de tots los llochs que cequejaren ce n'aportaren las custòdias, y las formas per terra, y otras que ce n'aportaren, algunas desacet custòdias ce n'aportaren, y donas que violentaren». F. DOMÈNECH, *Treballs i desdixas que àn succeït en lo present Principat de Cbatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona (1674-1700)*, edició a cura de P. GIFRE i X. TORRES, Girona, CCG Edicions, AHR comarques gironines, ILCC-Universitat de Girona, 2001, 91. Sobre aquests sacrilegis, ACA, CA, 232. La profanació de les esglésies de Lligordà, Dosquers, Beuda i Meià (BC, f. Bon., 5544) a la sotsvegueria de Besalú per part de tropes franceses durant la campanya de 1695, sens dubte, va atiar encara més el sentiment antifrancès, N. SALES, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers...*, 163.

13. P. GIFRE, «Universitats endeutades i fiscalitat comunitària. Les universitats del comtat d'Empúries, 1659-1705», *Recerques* 33, 1996, 53-75; «Guerra en terra de frontera: la vegueria de Girona (1640-1713)», *Segon Congrés Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions. Lleida, 10-12 d'abril de 2002*, Lleida, Associació Recerques i Pagès Editors, 2005, III, 11-26; «Viure a la frontera (1640-1697). Una visió de la frontera des de baix», dins *Actes del Congrés: Fronteres. Una visió des de l'Empordà*, Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos, 2011, 267-278.

14. En vers ho expressa el rector de Garriguella en acabar la contesa: «Fassa guerra Barcelona,/ tant com vulla si li plau,/ que jo desitjo la pau/ y no vull seguir la guerra,/ ni pasar de serra en serra/ pus he vist girat lo dau». GIRBAL, «Otro poeta catalán desconocido...», 341.

allò que queda en la memòria d'Amer Massó, pagès de Sant Esteve de Guialbes, a mitjan segle XVIII, és una guerra contra el francès.

El que ha restat a la memòria popular de la guerra dels Nou Anys (1689-1697) és ben explícit per Amer Massó amb una frase en què exposa que l'objectiu de França era «supgegar y enfadar lo país». Això implicava ocupació de llocs fortificats, de viles i pobles i de fiscalitat de guerra sobre les poblacions situades al voltant, i en cas que la contribució assignada a les poblacions no es pagués, se-grest i emprisonament de jurats, cònsols o simplement veïns del lloc fins obligar a pagar el comú.

Era lo tractar de Fransa a supgegar y enfadar lo país, y era posar guarnicions de soldats, y fer-ce forts per los poblats grans y per castells, com fos a Figueras, a Nevata, a Bascra, al castell de Orriols, al castell de Medinyà, al castell de Foxà, a la vila de Banyolas, a Besalú, al castell de Esponellà, a Verges, a Torroella de Mungrí, a la Bisbal y altres parts, que a ells los aparegués bé, y diré que, per tot allí aont y avian gurnecions, tots los llochs o vilas veïns y circumveïn los feien contribuir allí, y lo fèian aportar tantas rechcions de pa, tantas rechcions de carn, tantas càregas de llenya, y tantas càregas o quintàs de palla per lo sostento de las tropas, y esto per cada dia y cegons los llochs o vilas com éran grans o petits. Y a més d'esto, avian de pagar la contribució del camp, que esto era del general y de las guarnicions, ne dèian lo furní del curtel de yvern, la contribució del camp ne dèian la petita estancilla, que era pagar tant cada mes o cada semana o cada dia la contribució del camp, so és, dinés y sivada y palla ci ne demanaven, y a los llochs que los jorats o altres en nom seu no anaven a prestar obediència a ells y enviaven una tropa de soldats, y agafavan al que primer trobaven del lloch, y ce'l ne portaven a la presó, y aloras composavan lo lloch o vila a tantas centas o tantas lliuras, cegons los poblats com era gran, y ci ce bur-laven en aportar lo poblat lo que demanaven, maltractaven lo presoner, y ci y avia algun reprop o que no volgués pagar la talla y donaven quexa y enviaven una tropa de soldats y ci podian agafar lo que no volia pagar ce l'anportavan pres y'l posaban a la presó, y, a vegades, per enfadar-los més perquè pagassen a la presó lo gafaven y los donaven 30 querelas, asò o bé 100, y esto era fer-los donar cops de cul a una pedra o a un soch o en altra part que los dolgués, o bé fer-los ballar la flassada, que era posar-los dins un llansol o flassada y 4 òmens, un a cada cantó, los tenpestefaven perquè los dolgués y portasen pressa en pagar lo que los demanaven.¹⁵

Les entrades dels exèrcits francesos suposen una incidència directa sobre les poblacions: si se'ls dóna l'obediència, cal contribuir en el que imposen; si no se'ls dóna l'obediència, la resistència de les petites comunitats envers un exèrcit nombrós és del tot impossible i les represàlies estan assegurades. Donar l'obediència és

15. ACPE, Llibre de memòries d'Amer Massó, 10.

una necessitat per poder pactar una contribució el menys onerosa possible i evitar que les tropes s'allotgin en les poblacions i visquin a discreció.

Lo prestar obediència era anar un, dos o quatre ab las ynsignas posadas que, aportant lo senal sobradit, qualcevol tropa y officials millor no ce atrevian a enquietar ningú, y aquells anaven a presentar-ce al general o al yntendant, dient que éran los jurats o batlle de tal lloc que anaven a prestar obediència, y que las tropas de llur ermada no'ls enquietassen, que ells los cervirian de tant bona gana com ci los arrencaven lo fetje.¹⁶

Amb tot, els actes de pillatge d'un exèrcit, sovint mal pagat, són freqüents. D'altres vegades, la pressió militar es convertirà en veritable «terrorisme militar», o «terrorisme fiscal», en la mesura que l'extorsió a què són sotmeses les poblacions passarà pel segrest d'autoritats locals, en bona part dels casos, i si no tant els feia: mentre fossin d'un lloc determinat, eren conduïts a la força a les presons i hi restaven fins que les universitats no pagaven el rescat demanat.

Finalment, arribarà la pau de Ryswick, i «en esta terra tingué quietud», encara que s'hi mantinguessin les tropes d'Espanya. Les cases, avesades als allotjaments, havien après, però, a fer pa de dues menes: pa de segon quan els era adjudicat l'allotjament d'un soldat, i pa de forment quan no hi havia soldats a la vista.

[...] ab tal que en est lloch estigué cavalleria temps per las casas, que sols lo país los donava palla als cavalls, y los soldats tenian de menjar lo que los donaven, y callar tots. Y tinch bona memòria que a casa fèiam pa de cegó la major part, y quant los soldats menjaven ab nosaltros tots menjavem de aquell pa trist y ningú deia cosa, y després a tropells dels francesos ce'n anaren a Fransa, y fins lo any de 1705 a l'agost en esta terra tingué quietut, aunque antes del any 1700 estaven per los llochs las tropas de Espanya.¹⁷

Durant la guerra de Successió, les entrades anuals del Rosselló a l'Empordà comencen el 1706 i es repeteixen els anys 1707, 1708 i 1709. Per a les tropes comandades per Noailles es mantenia l'objectiu, com en les guerres del xvii, de proveir-se de grans i bestiar a l'Empordà¹⁸ –entès el terme en el sentit que se li dóna a l'època: la zona situada al nord de Girona és Empordà– i, en general, a la vegueria de Girona.¹⁹ Fixem-nos en les campanyes estiuenques de Noailles: la nit del 6-7 de

16. ACPE, Llibre de memòries d'Amer Massó, 11.

17. ACPE, Llibre de memòries d'Amer Massó, 15.

18. *Mémoires politiques et militaires pour servir à l'histoire de Louis XIV et de Louis XV, composés sur les pièces originales recueillies par Adrien-Maurice, duc de Noailles, maréchal de France et ministre d'état. Par m. L'abbé Millot*, I, París, Chez Moutard, 1777, 159.

19. Un dels avaluadors anònims voldria que en aquest apartat es fes una síntesi de la guerra de Successió a la vegueria de Girona. La finalitat d'aquest treball no té altra pretensió que presentar «una» visió de la guerra. En tot cas, en nota al peu, quan es fa la transcripció del text ja es fa la contextualització necessària d'aquesta visió pagesa de la guerra. En un altre lloc i en

juny de 1707 entra a l'Empordà, i s'hi està fins al 23 de juliol quan se'n torna al Rosselló; el 1708, avança l'entrada al 2 de maig, fins al 20 de juliol, quan es retira al Rosselló, deixant un cos d'exèrcit a Peralada «a fin de conducir al Rosellón y a Rosas gran porción de granos», «se retiró al Rosellón, consumidos los mantenimientos del Ampurdán y transportados los trigos a mediados de agosto»;²⁰ el 1709, any de mala collita, sobretot a França, però que a l'Empordà no ho va ser tant,²¹ hi entra el 5 d'agost i s'hi està fins a l'octubre. El cavaller Castellví exposà clarament les motivacions de Noailles: viure del territori ocupat durant els mesos de la collita, tornar als quarters d'hivern del Rosselló amb els graners i pellers plens.²²

un altre text es traçaran les línies mestres d'aquesta síntesi que, a tenor de la recerca existent, haurà de ser provisional i feta amb l'objectiu d'incitar l'estudi i la reflexió del que va suposar la culminació del cicle de guerres a la frontera nord del Principat que havia començat el 1635. Un estudi recent estima que a la vegueria de Girona es va viure una guerra petita, amb relació a Ponent, amb una escassa rellevància de fets bèl·lics i una actitud esquiva dels exèrcits en campanya; en definitiva, un front secundari en la guerra. Aquest mateix treball estima que l'espai Empordà-Rosselló «va ser una geografia única en el context de la guerra» per la desconexió amb els elements borbònics situats al front lleidatà i per la responsabilitat directa de Lluís XIV «a l'hora de gestionar la maquinària militar de les Dues Corones», afirmació que en cap cas contradia la versió del pagès Amer Massó. Vegeu A. CASES, *Guerra i quotidianitat militar a la Catalunya del canvi dinàstic (1705-1714)*, tesi doctoral, Bellaterra, UAB, Facultat de Filosofia i Lletres-Departament d'Història Moderna i Contemporània, 2012, 149-156.

20. F. DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, edició J. M. MUNDET; J. M. ALSINA, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997, 544.

21. «El territorio del Ampurdán [...] es de los más fértiles de la Cataluña; su clima, no de los más fríos. Esta parece fue la causa que la rígida estación de este año hizo menos estrago en los sembrados que en las demás comarcas, tierra dentro de Cataluña. Empezó a mitigarse el rigor del frío y dio indicios aquella tierra de una abundante cosecha. Esto daba motivo a los aliados de procurar la conservación de aquel terreno, de donde podían proveerse las tropas de trigo y cebada. Era mucha la penuria, y a gran costa los transportes desde los países extranjeros. Eran las tropas de los aliados pocas para guardar tan largas fronteras. No ignoraba la Francia el útil de madruguar para internarse en el país. Facilitaba la invasión el no haber fortaleza que lo impidiese. De penetrar hasta Gerona, conseguía mantenerse a costa del país (común práctica en la perspicacia y previsión francesa), lograba apoderarse de mucho trigo y cebada, de que tanto escaseaba la Francia. Entramos partidos procuraban conseguirlo.» CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, II, 643.

22. «El desvelo de Noailles se cifraba en transportar los trigos a Rosellón, y para facilitarlo había conducido un gran número de acémilas, que con las que recogieron en el país acarrearón muchos granos cerca de Rosas, introduciéndoles en la plaza, desde donde con barcos pasaban en Francia. [...] Corrían franceses sin oposición el Ampurdán. Sólo los fusileros alarmaban los destacamentos. [...] Los franceses señoreaban el Ampurdán, ocupados en el acarreo de los granos. [...] Los lugares del Ampurdán sufrían con violencia que les quitasen los trigos, y se hacía más intolerable el corto precio en que se les tasaban, pidiendo en dinero crecidas sumas de contribución a los pueblos. Noailles era forzado a hacerlo porque en el ejército era escaso el dinero. Le eran precisos violentos medios para evitar peores desórdenes. Tomábanse presos los justicias y jurados para ser pronta la paga de la contribución. Los pueblos de Bañolas, Ultramort, Santa Llogaia, Vilamarí, Bàscara y otros pueblos tomaron las armas. Los paisanos unidos con los fusileros en número de 600 en 20 de agosto atacaron un convoy de 300 acémilas. Lo encendido del furor no les dio reflexión a dar cuartel a 180 franceses, y abrigados de los montes, le entraron en Gerona.» CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, II, 645-646.

Després de les anades i vingudes de 1706, 1707, 1708 i 1709, la frase d'Amer Massó sobre 1710 és simptomàtica de l'alleujament que havien tingut les poblacions empordaneses: «En lo any 1710 tinguérem quietut tot lo estiu, cens tropell de guerra, ni robar». L'estratègia, aquest cop, havia canviat, ara ja no era una entrada per a proveïment de la tropa, entraven per quedar-s'hi. Per Tots Sants «entrà Fransa ab furiosa armada y lo general duch de Nuualles que lo comandava, lo qual anà acetiar Gerona y lo guanyà, que a la festa dels Reis del any 1711 ce arrendí dita plassa».²³

L'animadversió vers el francès i l'exèrcit francès és constant. És l'enemic declarat. Amb la caiguda de Girona el 1711, i després de l'intent de recuperar la ciutat durant el 1712, vindrà l'ocupació continuada del territori situat al nord de la ciutat,²⁴ quan la situació encara empitjorà. D'una banda, l'exèrcit francès i els col·laboracionistes, amb el botifler figuerenc Gregori Matas i Pujol al capdavant, però també els resistents miquelets, els quals no mereixen més bona opinió a Amer Massó. Com tampoc no la mereixen a Sebastià Casanovas i Canut, que ha de refer el patrimoni després de la participació del pare en *la bandolina*, primer, els carrasclets, després, i patir l'exili fins a 1723. Ni tampoc al més escèptic relat de Patllari Ombravella.

Amb la caiguda de Barcelona, les condicions aniran a pitjor: la càrrega impositiva, i en això altres memòries de pagesos també s'hi referiran, és pràcticament insuportable. Sobretot les quinzenades a partir de gener de 1714.²⁵ I la pressió militar per fer-les efectives. L'estat de guerra es manté. La imposició del cadastre serà la culminació de tot aquest procés. Aquesta situació porta a Amer Massó a sentenciar:

En lo any 1714, al maix y juny desmantelà esta terra Fransa y tornà dominar Felip quint; que pensant tenir algun alfvio, encara fou pijor, que Franssa, de tant a tant, nos feien alguna rebaxa, però Espanya mai y a tingut rebaxa.²⁶

El manteniment de les quinzenades i la imposició posterior del cadastre allargaran la penúria. A més, però, implicarà, per part d'Amer Massó, entrar en el repartiment del cadastre a Sant Esteve de Guialbes en qualitat de regidor, fet que li donarà una visió no sols de subjecte passiu de la fiscalitat, sinó una talaia privilegiada des d'on podrà veure les actituds dels seus convilatans envers l'impost. D'aquí les seves invectives, que no presentem en aquest treball, contra altres famí-

23. ACPE, Llibre de memòries d'Amer Massó, 24.

24. La pràctica del terrorisme militar serà una realitat. Aquest terme que utilitza Torras Ribé per referir-se a les actuacions posteriors a la presa de Girona per les tropes franceses el 1711 no és cap novetat, ja que d'actuacions d'aquesta mena se'n practiquen ja des de la guerra de Secesió. J. M. TORRAS, «La rereguarda catalana entre la darrera ofensiva aliada i el capgirament internacional (1710-1712)», *Manuscrits. Revista d'història moderna* 18, 2000, 78.

25. «El que veritablement va provocar un greu malestar entre els contribuents, i la reacció adversa del conjunt de la societat, va ésser sens dubte el mecanisme establert per portar a terme la recaptació, realitzada a l'empara de dotacions de soldats arreu del territori, i amb l'ús indiscriminat de tot tipus de violències i coaccions». J. M. TORRAS, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 2005, 86.

26. ACPE, Llibre de memòries d'Amer Massó, 30.

lies del lloc, per una estratègia equivocada a l'hora de «negociar» la imposició derivada del cadastre i les exhortacions als descendents:

[...] no's pot fiar, ben fiat, casi de cap persona, y axís, ereu de casa o amat lecto, te adverteix que nunca en cosas de comuns te pòsias devant, ci ja no és que te vejas cert o ab forsas de exir bé tu tot sol, perquè de altra, quant més pensaràs estar cegur, estaràs més mal. Com sucsehía en est lloch en lo temps citat dels plets, que y avia diferents traïdors al comú que anaven més al consell per espïar y traïr al comú, que per defensar lo que ajustat los que volian fer per lo comú, los espïas ix o reportaban al senyor, o bé a son procurador, y tinch per cert que ci actualmente succeís altra consemblant, ara y auria tants traïdós o més que aleshores.²⁷

Al final, com altres pagesos memorialistes decebutos per l'experiència, acaba per reclamar el tancament a casa.²⁸ El patrimoni és l'important. Fer pel comú pot acabar sent contraproductiu pel patrimoni propi.

*La guerra de Successió segons la memòria d'Amer Massó, pagès de Sant Esteve de Guialbes*²⁹

Essent Felip V al trono de Castilla y rei de Aragó, en los anys 1703 y 4, tingueren grans guerres a la Itàlia de Espanya pertenint a la Corona de Aragó tal Carlos 3, fill de la casa de Àustria, y fill del enperador Leopoldo, senyor de la casa d'Àustria. Ab las ditas guerres entrevenian las potèncias del ynperi, y la casa d'Àustria la principal, y la Ynglaterra y Ulanda y Portugal, tots posats a la lliga y favor de Carlos tercè y contra de Felip V, rey de Espanya, y Lluís 14, rei de Fransa, avi del dit Felip quint. Las ditas guerres duraren temps, las quals passaren de la Itàlia a Portugal, y en lo any 1705 de Portugal vingueren a Barcelona, al agost de dit any, y lo guanaren ab molta prestesa per falta de gurnició, que també per lo mateix guanyaren /18/ Lleida, Tarragona, Tortosa, la Ceu d'Urgell y Gerona, que no tingueren sols un cop de pistola, al contrari, y com tardaren anar a Rosas, Fransa en lo entremedi de temps y posà gurnició forta, y cemprea ce quedà de Felip V.³⁰

27. ACPE, Llibre de memòries d'Amer Massó, 30.

28. Vegeu TORRES; *Els llibres de família...*, 97-99; *Naciones sin nacionalismo...*, 320, 336.

29. Els criteris utilitzats en la transcripció del text parteixen de la necessitat de fer-lo llegible, per això s'han desenvolupat les paraules abreuiades, s'ha normalitzat l'ús de majúscules i minúscules, s'ha normalitzat l'accentuació, es fa servir l'apòstrof i el guionet segons la normativa actual, tal com es fa en la «Nota d'edició» a E. SERRA (coord.), *Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial*, Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia, 2001, I-III.

30. Feliu de la Peña considerarà «la espina de Rosas» quan, en acabar les corts, el 31 de març de 1706, dirà que a Carles III al Principat, una vegada les poblacions l'havien reconegut, només «le quedaba la espina de Rosas». N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña*, Barcelona, 1709, III, 548.

Y més costà de guanyar Figueras³¹ que Gerona,³² que y mataren alguns y pochs, y fou al octubra de 1705, que per las butigas c'i robà molt.

En las ditas guerras y en lo citi de Barcelona y mataren 2 generals, lo un era de la casa d'Àustria, un tal príncep Dermastat³³ y tal milor Donagal,³⁴ ynglès. Y després de guanyat tot lo sobradit, los bigatans y altras tropas de Carlos 3, que també avian guanyat Alicant y Dènia y València, estan acuartelats per lo país lo mateix any sobradit. A la derreria del any, o bé al gener³⁵ de 1706, entrà Fransa al Enpurdà ab gran ermada, la qual ce estaven acuartelats a Figueras, a Llers, a Castelló, y Navata, a Basca y Calabuix, y fins a Verges y Sant Pera,³⁶ tenint gurnició forta a totes las parts nominades, y ab lo entramedi de temps, que las tropas de Carlos 3 estaven retirat de tot lo Enpurdà, vingué ordre als pobles, un de cada casa aver de anar a sumatent,³⁷ a pena de la vida, junt ab alguns pochs de soldats, que al tot

31. Figueras capitula el 22 de setembre: «El 22 el coronel Birolá con 1300 hombres atacó Figueras. Algunas horas resistieron al fuego. Retiráronse a la iglesia y capitularon prisioneros de guerra en número de 189 con don Ramón Gorgot. Los soldados tomaron partido». CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, I, 565.

32. La capitulació de Girona és el 12 d'octubre, tot i que Castellví la data del 18, *Narraciones históricas...*, 566. Sobre les deliberacions de Girona i el procés fins a la capitulació, E. GRAHIT, «Gerona durante la Guerra de Sucesión», *Revista de Gerona*, any XIX, núm. VII, VIII, IX, XI, XII, 1894, 193-204, 242-250, 278-286, 343-350, 353-360; P. VOLTES, «La entrega de la plaza de Gerona al archiduque Carlos de Austria», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* 4, 1949, 37-58.

33. Jordi de Darmstadt morí el 14 de setembre de 1705. Sobre la seva biografia, J. E. LÓPEZ, «El príncep Jordi de Hessen-Darmstadt i la Guerra de Successió. Alguns apunts per a una biografia necessària», dins *L'aposta catalana a la Guerra de Successió, 1705-1707*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya - Centre d'Història Contemporània de Catalunya - Universitat Pompeu Fabra, 2007, 257-266; M. MARTÍN, «El príncipe Georg de Hessen-Darmstadt: el último virrey de los Austrias en Cataluña», dins A. ÁLVAREZ-OSSORIO, B. J. GARCÍA, V. LEÓN (ed.), *La pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid, Fundación Carlos de Amberes - Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, 2007, 445-461.

34. Milord Donegal va morir en la defensa de Montjuïc el 21 d'abril de 1706. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, II, 92.

35. 15 de febrer de 1706, FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña...*, III, 568.

36. No és estrany que el 24 de juny de 1706, els arrendataris del quinçè que s'havia imposat la universitat de Sant Pere Pescador hi renunciessin amb el següent argument: «*et pro hoc currenti anno, et non amplius, attenta debastatione facta in praesenti collecta per exercitum Gallicorum ex centum versanas et ultra de seminaturatione in termino dictae villae Sancti Petri Piscatoris*». AHG, P. Heras, Not. Castelló, 1556 (1706-1707), 47v-48r.

37. Al mateix temps que es demanava homes per al somatent, Moragas demanava també cavalls a les poblacions. Els cònsols de Castelló rebien el 19 de gener de 1706 una ordre de «denunciació de tots los cavalls, rossins y poltros que y age en dita vila y terme de Castelló aptes a montar per al servey del Rey»; també hi ha altres referències de Sant Pere Pescador, per un testimonial de 26 de gener de 1707. AHG, P. Heras, Not. Castelló, 1556 (1706-1707), 12v. A Castelló, la primera referència a l'allistament de gent d'armes és del 20 de febrer de 1707 i les assignacions per poblacions el 24 de febrer de 1707: a Castelló li corresponen 7 places, 4 a Empúries i l'Escala; 4,5 a Sant Pere; 3 a Cadaqués; 2 a Garriguella; 2 a l'Armentera, i un per cada població de la

y avia, deien, algun 10 mil òmens per abordar Basca. Y lo mateix dia, que fou per Carnestoltes, també abordaren Nevata algun 6 mil òmens, entre somatens y bigatans y tropas arregladas, los quals tant bé treballaren uns com altres, tant a Nevata com a Basca, que totom fugí, qui més pusqué, sols ab fressa de trompetas, encara que a Basca y abordaren alguns 80 cavalls de Fransa, los quals mataren molta gent y agafar-ne molts de presonés, ajudat ab la guarnició de Basca y de Calabuix³⁸ que ysqueren aturar la gent de somatent que anaven tant desconsertats y sens regimen bo, que de las tropas arregladas no ne agafaren, ni mataren, ningun, sinó paisenatge, ab tal que lo senyor duch de Nuualles, general de la armada de Fransa, estant al Àngel³⁹ de Puntós ab alguns pochos de soldats mirant los enemichs volia fugir, y arribà un coronell de dragons de Fransa, y pegà cop de ulleras envers Basca y digué en al duch de Nuualles: futra, destaquem-i 80 cavalls que bàtian tota aquella gent, que tot són paisenatje. Desviat fins aserca lo olivet d'en Massanas de Puntós, vora del camí real, arribaren dits somatens, ab tal que d'est lloch mataren tal Joan Martí de Olivas, aserca de Vilajoan, dits 80 dragons o bé alguns de aquells.

Després del sobradit, triunfaren dits francesos, fent contribuir lo Enpurdà, y venint més tropas de Fransa, las quals ce'n aplegaren molts, y al principi del abril tots marxaren a Barcelona, y ce ajuntaren ab altra armada de Felip 5, tots junts acetiaren a Carlos 3 di[n]s Barcelona, acetiat per mar y terra, esto fou al abril y maix de 1706. En lo dit ceti, tots ce veren molt treball, tant los de fora, com los de dins ciutat, encara que los de dins triunfaren quant los arribà socorro de la flota de Ynglaterra als 10 o bé 11 del mes de maix, y aloras desmantelà la armada de terra, la qual tingué de dexar las artillarias y guarnicions, y ce'ls donà pas per la marina y cap Enpurdà, y fou ab la clipsa⁴⁰ del sol any 1706.

/19/ Fou presís lo aver de fugir per aver ja fugit la armada de mar lo dia antes de lo clipsa del sol, que, cegons se digué, quant lo sol clipsà, la armada de mar fuita de Barcelona se trobava devant Tuló. Y Felip quint, rei, ab

resta del comtat d'Empúries. Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries (AMCE), Llibre de conclusions de la universitat, 1695-1715 (el volum no està paginat, citem per la data de l'acte).

38. A la batalla de Calabuig, de 15 de febrer de 1706, hi hagué nafrats, segons el testimoni dels jurats i el rector, del somatent, gent que procedia de la Bisbal i de Parlavà. C. BOSCH i A. EGEA, *L'antic municipi de Calabuig*, Girona, Ajuntament de Bàscara, 2007, 83.

39. Es refereix a la torre de l'Àngel de Pontós.

40. L'eclipsi de sol es va produir el 12 de maig de 1706. FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña...*, III, 568; V. BACALLAR, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey, Felipe V el Animoso desde el principio de su reinado hasta el año 1725*, Gènova, Matheo Garvizza, 1725, 195. En la visió popular, l'eclipsi era l'asseveració de la voluntat divina: «Quant lo sol ho notà/ luego se va eclipsà/ a ells manifestava/ que té de governar/ CARLOS tercer y regnar/ fill de la Casa de Àustria». BC, f. Bon. 2982, *Cançó ab la qual breument se relata lo siti de Barcelona del corrent any 1706*.

sa ermada fugí ab tals treballs com se veren que a Sant Celoni⁴¹ Felip 5 es-morsava ab pa de munició, sol y ganivet, ci que un vivandé apiedat li presentà un palpís de multó cuit y un pa blanch de grandària de 2 lliuras de pes, y junt ab altres grandes menjaren, y de allí fins escer a Figueras trobaren mol poca gent per los pobles aont passaren, que totom fugia,⁴² y no trobaven de què menjar per la gent, y a la vila de Figueras tothom era fuit y amagar la vianda. Y vist lo desafuero que se amanassava, foren 4 o bé 5 que se resolgueren de anar prestar la obediència, y a no enganyar-me foren 2 sacerdots ab alguns principals de la vila que anaren esguardar-los a la Creu de la Mà, y quant Felip 5 los veu, digueren ce era cenyat, y digué: en nom de Déu, cerem arribats en terra de cristians. Y lo primer que demanaren ci pagant ce trobaria menjar y beura per las tropes, y la resposta que los feran ci ce ynquietaria ningú y ci ce robaria. Y la paraula que donà Felip 5, a pena de la vida, que ningú de sas tropas no ce atrevís a robar cosa, ni enquietar ningú, y en tal cas suchceís anascen luego donar-ne part, que luego obrarian justícia, y que totom pugués vendre qualcevol cosa de menjar y béurer, y demanar lo preu los apareixeria, y fer-ce pagar lo concertat, lo que ce observà. Y feta la petició y donada la paraula, Felip 5 luego correuégé devant a la vila dels presentats dient a la gent que ningú fugís, antes bé, qulcevol que tingués qulcevol vianda de menjar que la traguessen devant la porta y que venescen, cada un demanàs lo preu li apareixeria, y fer-ce pagar lo que tràctian, y ce observà lo ordre, y totom que tingué vianda venen a son gust, y ben agraït y estimat del sr. rei y dels grandes.⁴³

Cegons ce digué, que antes de marxar del ceti de Barcelona volian donar batalla las 2 ermadas de Felip y Carlos 3, y, en lo entremedi de temps

41. En la retirada, les tropes de Felip V van «pactar con los paysanos de Sant Celoni y para la comida y conducción de enfermos en San Feliu de Guíxols». FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña...*, III, 568. Feliu no parla en cap moment de la parada a Figueres. Tampoc no ho fa el biògraf BACALLAR, *Comentarios de la guerra de España...*, 196, quan hi passa de puntetes: «Al fin, con gran trabajo, y no sin peligro, pasó el rey los Pirineos y llegó a Perpiñán, de dónde acompañado de pocos, a grandes jornadas pasó a España». El fet que Amer Massó especifici l'arribada a Figueres i l'entrada per la Creu de la Mà fa versemblant el seu relat. No sabem si la rebuda a Figueres té a veure amb la dispensada el 1701 en el casament reial, en la predisposició de la vila al rei Felip V o en la por a la presència militar.

42. La necessitat de pactar la retirada és recollida per la causa austriacista com un acte ignominios: «A tal estado le llevó el Ado,/ que en el camino por poder pasar/ con los paysanos,/ juntas las manos,/ con ignominia hubo de pactar». BC, f. Bon., 9576, *Relación en que se refiere el sucesso del sitio de Barcelona del año 1706 y la innominosa buida de los enemigos*.

43. La historiografia local empordanesa no fa referències tant explícites a aquesta estada a Figueres de Felip V: Pella i Forgas fa referència que passa per Figueres en la retirada cap al Roselló, «Felipe V, que se alojó en la rectoría de Palau, pasó el 19 de mayo el Ter cerca de Torroella, encaminándose a Figueras y al Rosellón en medio de un ejército desordenado y atravesando lugares silenciosos y saqueados», J. PELLA Y FORGAS, *Historia del Ampurdán*, Barcelona, L.Tasso y Serra, Impresor, 1883, 737; E. RODEJA, *Figueras. Notas históricas, 1387-1753*, Figueres, Instituto de Estudios Ampurdaneses, 1957, 205-206, es limita a seguir Pella i Forgas.

que comensava, lo sol clipsà, y los generals y Felip 5 ce espantaren quant ce veren a las foscas, com ci fos de nits, que ce veien las estelas clarament, com a la nit.

La fam y misèria que patiren la gent de la ermada de Fransa y de Felip 5, units y fugint per la marina, fou que per los llochs y vilas aont passaven totom fugia, y amagaven la vianda la que no ce'n podian aportar, y lo mutiu del fugir la gent era que ce avia ynvetat que Felip 5 y Fransa avian fetas unas camisas enquitranades,⁴⁴ y que las posarian a la gent que atraparían per los llochs o vilas juntament ab grillons que los posarian, y los grillons,⁴⁵ cegons deien, éran tals que sols los farian aficar los 2 dits grossos de las mans, y que ab un cargol de ferro al mix dels 2 dits de un palm de llarch ab gran punta, posats las mans derrera, los plantarian dit clau o caragol dins lo cos, y posarian foch a la camisa enquitranada, y axís los farian morir. Escent axís, no era molt ci totom fugia; lo que no ce digué se fos axecutat en ninguna persona.

/20/ Estigueren al Enpurdà alguns dias ditas ermadas unidas, Fransa y Felip 5, cens demanar cosa per los pobles, cinó pagant, ni enquietant ningú, y lo any 1707, al maix, tornà una ermada de Fransa al Enpurdà, la qual estigué acanpada a Figueras temps, y després ce retiraren acanpats a Perelada.⁴⁶ Cegons ce deia, y avia alguns 12 mil òmens, los quals ce fèian contribuir per los llochs y vilas aont los tenian a la obediència, ab tal que arribaren a Calabuix, que y avia guarnició y fortificat lo castell, ab tal que ce'n aportaren la gent y espatllaren lo castell.⁴⁷ Y en dita avansada, est lloch anaren prestar obediència, y ce'n aportaren lo jurat Josep Martí, pres, a Figueras, y lo lloch ce'n féu deu doblas de rescat, només perquè no los anaren més al entorn, que als llochs y vilas de prop los feien furnir ab tants multons cada dia o bé tans bous

44. La referència al quitrà també queda recollida en una cançó popular: «Per ells ja servirà/ lo mateix alquitrà,/ que per nos portaren,/ y los que han deixat,/ y tot quant hem trobat/ desde que se'n anaren». BC, f. Bon., 2982, *Cançó ab la qual breument se relata lo siti de Barcelona del corrent any 1706*.

45. Sembla versemblant aquesta amenaça si tenim en compte aquesta notícia del 4 de març de 1706: «No obstante los muchos avisos que por diferentes papeles avía esparcido el enemigo en entrar en aquel país nos atestiguan muchos del Empurdán que se vienen huyendo a esta parte, que el enemigo quiere tomar por fuerza hasta 2 mil hombres del país para que le sirvan contra los fanáticos de las Savenas, aviendo mandar hazer en la villa de Figueras una gran cantidad de grillos para forçar a los que no querían ir voluntariamente». BC, f. Bon., 5800, *Noticias individuales del victorioso reencuentro tuvieron las armas de su Magestad (Dios le guarde) el día 26 de febrero contra las enemigas sobre el Puente Mayor de Gerona y otras partes*. Barcelona, Rafael Figueró, 1706.

46. El 24 de juliol de 1707 tenia quarter general a Peralada, des d'on es demana a Castelló 40 bous o vaques, 120 moltons i ovelles; el 3 d'agost es demana 2.500 quarteres de blat aportades a Roses; el 25 d'agost, però hi havia tropes de Rafel Nebot. AMCE, Llibre de conclusions de la universitat, 1695-1715.

47. Sembla que la resistència de Calabuix no fou l'esperada com es desprèn de la carta de 2 de juliol de 1707 de Josep Sunyer a Francesc Roca i Sitjar, veguer de Girona, on es diu: «Sento que los que han rendit ignominiosament lo Castell de Calabuix sien catalans y que havent-se pogut defensar no-u hagen executat» (Arxiu Diocesà de Girona, Fundació Roca Sitjar, lligall sense numerar).

cada semmana, y tant vi cada dia, esto cegons los llochs o vilas com éran grans. Estigué dita ermada fins al setembra,⁴⁸ donant danys y enfadant lo país.

Lo enfadar lo país y destruir éran las personas del país mateix las pijors, y era que uns afactats a Felip 5, y altres afactats a Carlos 3, y otras neutrals, tots quedavan mal a la forma que explicaré. Los afactats a Felip 5 éran o los dèian butiflés, y los afactats a Carlos 3 los deien aligots o bé imperials.⁴⁹

Los butiflés,⁵⁰ per desfachtar, los dèian qui butifarras, qui botifarrés, y estos, a Catalunya, la major partida de la gent granada y rics éran dels sobradits, y la plebea, menuda, la major part éran afactats a Carlos 3, y estos los anomenavan aligons o ynperials, y en altra nom vigatans, y acomular-los a lladres. Cada afactat alabava son bando, y tots vingueren quedar mal, que corria un vocable que deia: entra Felip 5 y Carlos 3 nos dexaran cens roba, ni cap diné.⁵¹ Y fou com deien lo vocable.

Lo destruir lo país fou que quant Carlos 3 avansava o dominava, los butiflés avian de fugir y, fuits, los robaven quant tenian, y los malmetian los béns, menjant, bevent y robant-los perquè éran butiflés. Y al mateix feïan dels ynperials, com està dit dels butiflés. Que poch foren de un y altra bando que quedassen acomodats, los que quedaren bé foren los neutrals, que no ce mogueren de sas casas. Y treballs y pasciència.

En dit temps ce corria diner ab tanta bondància com fins vui ce aja mai vist y més, y la causa de tant diner era que la flota de mar de Ynglaterra y Olanda toparen ab la flota de Espanya, que venia de Yndias carregada de or y plata, las quals ce toparen al port de Vigo, y fou que la flota de Espanya ce arrendí, y las flotas de Ynglaterra y Olanda dominaren y robaren dita flota de Espanya, y fou tal estrago de Espanya que en dit port de Vigo cremaren trenta y 4 vaxells de Espanya, y del robo de dita flota avia vingut tanta abundància de muneda.⁵²

48. Final de juliol, sense precisar la data, FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña...*, III, 595.

49. Aquesta divisió tripartida de la societat concorda del tot amb aquell imprès de 1707 (BC, f. Bon., 542, *Paz Octaviana*) segons el qual a Catalunya hi havia tres sectors: els imperials, els apassionats de França i els contemplatius. Citat per R. M. ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, Pagès Editors, 2001, 205.

50. Sobre l'origen del terme *botifler*, ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España...*, 176, que ho deriva de *botit*, 'arrogant'.

51. En el que és una versió del pamflet, amb la imatge d'un home nu, que havia circulat per diferents contrades: «Carlos Tres y Felip Quint,/ m'han deixat ab lo que tinc». SALES, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers...*, 213; J. M. TORRAS, «Fonts oficials i fonts del territori: la diferent percepció de la Guerra de Successió a Catalunya (1707-1711)», dins J. DANTÍ (COORD.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 2011, 305.

52. No n'hem trobat cap referència. Per contra, P. Vilar exposa les importants emissions ordenades per l'arxiduc, i es pregunta «D'on podia sortir tanta plata? Al començament (pel juliol del 1707...) d'una refosa de peces febles. Però també, ens sembla, d'una afluença de lingots i de monedes *aliades*: primer ingleses (el rei n'ha fixat el curs així que ha arribat); després portugueses (sembla que són les més abundants fins als primers mesos de 1708); finalment italianes

Lo víurer y tractar en dit temps era que ningú gemegava dels viures, cinó los richs, per cer casi tots butiflés. Aunque los viures molt cars, lo blat comunament a dobla y 6 lliuras la quartera, lo vi, al més barato, a 20 rals plata la bota, y 30 rals plata, quant més quant menos, /21/ lo toscino comunament a 6 sous la lliura, los multons a dobla y 6 lliuras quiscun, esto quant més quant menos. Cegons ells, los bous molt cars, que, per aver-i molt despaix de carn, bous ordinaris d'est país ce pagavan 9 doblas y 10 y més, cegons com éran grossos y bons. Arribà lo tossino a las carnicerías a 7 sous la lliura, lo multó a 9 sous la lliura, y lo bou a 4 sous la lliura. Y ab esto ningú gemegava dels viures.

Era tant lo diner que corria,⁵³ que qualcevol persona, ab mija diligència que tingués, sols tingue 2 rals de vuit per esmerssar ab cabal ja guanyava lo viure comprant y venent, y en dit temps Carlos 3 no demanava cosa de tributs.⁵⁴

Y qualcevol persona no negava lo dexar un ral de 8 y 2 a qualcevol amich, y lo bargant que no volia tenir diligència, ni treballar, ce'n anava a las companyias de micalets y ascentava plaça, y ab esto vivian a casa dels patrons cens pagar cosa, y esto era lo més pesat per los paisans, aont conferian que era per las fronteras de Fransa o a las fronteras de Rosas.

Tornem a la armada de Fransa posada al pla de Figueras, Enpurdà, any 1707. Al maix y juny, com los butiflés, lashoras éran gallos posats a la ermada, donaven tal estrago, ells y las tropas, espallant olivets, trencant brancas y socas, que era dol lo véurer, y era que alguns olivets éran dels ymperials, com està dit, y per fer mal tots éran de ymperials, que, cegons digueren, ce avia estimat lo dany del terme de Figueras,⁵⁵ que, de las oliveras solas avian espallat, ce avia estimat a més de 80 mil lliuras o més, que los llochs de la plana de Enpurdà tenian de contribuir a la ermada sobradita, cegons com éran grans ab tantas lliuras de carn cada dia, so és, de multó, bou o ovellas, y tantas botas de vi cada dia, cegons la grandària del lloch o vila, ab tal que jo puch dir que en dit any y temps estava per escolà ab lo rector de Mullet

(hom diu «genuïnes») almenys fins a començament del 1711». P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1986⁵, vol. II, 435.

53. Tot i la guerra (i, en part, per la guerra), P. Vilar constata que fins a 1711 es viu en una etapa d'alça dels preus, en part a causa de l'emissió de ralets el 1705, que continua una tendència iniciada amb anterioritat, que coincideix amb la percepció d'Amer Massó, si bé, però, no l'atribueix a cap fenomen excepcional. L'abundància de diner era una realitat durant els primers anys del conflicte. P. VILAR, *Le «manual de la Compañya nova» de Gibraltar, 1709-1723*, París, EPHE – SEVPEN, 1962, 72, 79.

54. El rector Ombravella també expressa la mateixa opinió, si bé acaba per fer-ne una valoració moral negativa: «tots los dies anava multiplicant la moneda per lo pahys, y estaven fora los estanchs, no-s pegaven impòsits reals, catastros, ni estancillas, corria prou moneda, venían bé los cabals, vivint ab molta y massa llibertat, encara que tinguessen allotjaments y pagassen algunas tasas, com corria moneda los aperexia no era res...». CONSTANS, «Una crónica inédita...», 82.

55. Estimacions de 28 d'abril de 1713 sobre les oliveres tallades, RODEJA, *Figueras...*, 215.

de Perelada y veia los pagesos de dit lloch que bestravian multons y ovelles per lo furniment a la ermada, y axí mateix també los aportaban bots de vi per lo furniment a la ermada; y més, que dita ermada deixaren un destacament a las montanyas de la Junquera, y Cantallops, y Recasens, y Espolla, y Sant Quirch de Culera, en las quals y avia moltes vacas y, cegons ce digué, que de tots los que y tenian vacas ce los o avian presas la meitat, y digueren que a tal Roger de Massanet de Cabrenys se li'n avian menadas 35 vacas,⁵⁶ esto cens pagar-ne cosa en als duenyos de ditas vacas, jo puch dir per àvero vist, quant ce'n menaven ditas vacas, las quals ne passaven moltes prop de mi en Mullet, ab tal que se escamotà del rremat a més corra, y lo espanyà ab una escopetada, esto per mi vist en dit temps, jo Amer Massó. Y la qual ermada ce retirà, y acanpà a Perelada fins acerca de setembra 1707, la qual ce'n tornà de allí a Fransa.

En lo any 1708, a la primavera⁵⁷ tornà altra armada de Fransa de alguns 14 mil òmens de tropas y pararen a Cervià, los quals, a la arribada robaren molt, com fou a Viladasens, Fallinas, y Vilafreser, Sant Esteva, Terradellas, y Orriols, y Llempaias, dexo Medinyà y Sant Julià de Ramis aont posaren guarnició a la ysglésia, y al pla de Campduran y avia altra ermada de Carlos tercè, lo qual una nit feren un destacament, y ce'n aportaren la guarnició de la ysglésia de Sant Julià de Ramis, dit any, y fou que los francesos avian muntada una artillaria al cim de la muntanya sobra la font /22/ Cuenta, a tramuntana, y de allí ventaven [?] la armada de Carlos 3, ab tal que ab un cop de bala foradaren la paret de una casa costa amont de Campdurà, però aquella bateria durà poch.

Ara tornem al camp de Cervià, ab lo matà y robà dit any 1707 fou tal per los llochs atràs dits y juntament d'allà Ter, com fos Flassà, Mullet y altres llochs veïns y circumveïns, que no robaven, cinó quant ce'n podian aportar, tant de robas, com altras alages de casa, y cosas de menjussa, y dinés, y cosa que valguessen, penso que fou com per ascí, lo qual direm vingueren en est lloch

56. Vaques o ovelles, la realitat que exposa Amer Massó lliga prou bé amb una carta adreçada des del Reial Consell a Barcelona, el 29 de novembre de 1707, a Francisc Roca i Sitjar, veguer de Girona, tot i que es dóna una altra versió, on també hi és implicat Francisc Roger. «Quant las tropas enemigas entraren en Ampurdà saquexaren la casa de Pau Martí Olivet, aleshores batlle per lo Rey nostre senyor (Déu lo guarde) de la vila de Massanet de Cabrenys, y, entre altres coses, li prengueren son ramat de bestiar de llana de número de 300 caps y, segons ha informat ab súplica donada al Reial Consell, de uns dias a esta part se troban differents caps de bestiar dels que a ell li prengueren, per tenir lo mateix senyal, en poder de Francisco Roger, vuy batlle de dita vila de Masanet de Cabrenys, y se creu que no l'ha comprat als enemichs, sinó que per amistat, o altrament, lo haurà recobrat...» Potser les coses no eren ben bé com les recordava Amer Massó i el perjudicat no ho era tant, però que hi va haver segrestos i robatoris amb l'entrada del francès el novembre de 1707 sí que queda del tot afirmat. ADG, Fundació Roca Sitjar, lligall sense numerar.

57. Sabem que el 20 de maig el francès era a l'Empordà, i això que el 8 d'abril el doctor Sunyer del Reial Consell deia per carta al veguer de Girona: «me alegre que en eixas frontera del Rosselló no y haya novedat alguna». ADG, Fundació Roca Sitjar, lligall sense numerar.

de Sant Esteva ab un rremat 35 francesos, que sols portaven quatre fusills, y esto era que exian del camp cens ordre, y los primers que vingueren feren la sua ab tal que tots se carregaren a casa del Farrer pagès, qui carrega de roba, qui de gallinas, qui de cancelada, qui de pa, y tots ce'n anaren carregats, y a llur salvo. Y fou en dita molta gent de altres llochs c'i avian retirat, ells y vianda, y com esto fou un matí ab repente, la gent no tingué temps de rretirar la vianda, si sols de fugir y dexar-o tot, y era lo que dits gavaits volian, però prest ce mudà que ne vingueren nou d'altres, que arribant encontraren 2 y los ancalsaven ab escopetades, y fou tal que luego ysqueren paisans ab armas y tanbé c'i feren ab escopetadas, ab tal que de 9 que n'i avia, ne mataren 8. Y comensat de matar-ne, quans ne podian atrapar, ne mataven, y lo mateix feien de robar y matar per los llochs veïns y circumveïns, com fos, Vilafraser, Fallinas, Terradellas, Orriols y Viladasens, ab tal que de Viladasens carregaren una bota de vi grandària 8 botas plena ab una carreta y, a forsa de gent, ells matexos ce l'anportaren al camp, y la ventura dels pobles fou que dit rrobar era cens llicència, ci sols d'ells matexos, que ab lo que mataren aurian cremats dits llochs, y no ce'n féu altre cas, com si no fos estat cosa.

Després de Cervià ce'n anaren a Sant Pere Pescadó, y allí estigueren cosa de un mes, y ce retiraren a Fransa tota la ermada, y la crueltat que fou dels dits francesos que estant a Cervià acanpat sols ce'n esbarlassen a fins a mix cort de camí prop la ermada los anaven agafar los micalets de Carlos 3, junt ab alguns paisans desvergonyits, y altres paisans desesperat, que dits gavaits los avian robat quant tenian, y lo pijor era que, quant los tenian arrendits, los mataven tots, y esto, apar era umicidi voluntari, després de arrendits, y assegurat que en esta part de Sant Esteva y los llochs ariba nomenats ne mataren 300 de difarens parts, y fou després la total desgràcia dels dits pobles, que durà 5 anys concecutius, que la pedregada ce'n apòrtan las anyadas, aont més, aont menos, dels dits pobles: blat, vi y altres coses.

/23/ En lo any 1708, a la primavera⁵⁸ tornà altra ermada de Fransa, la qual arribà a parar camp a Cervià,⁵⁹ y lo gasto y treball major era las alarmas

58. La notícia de l'entrada del francès a l'Empordà és coneguda a Barcelona, tal com es llegeix en la correspondència adreçada pel doctor del Reial Cinsell Josep Sunyer a Francisco Roca Sitjar, veguer de Girona: «no dubto que a vm se li augmentarà lo treball ab la entrada del enemich al Ampurdà, però ja tindrà vm aquí al sr. don Joseph Puig que, de orde de sa magestat, Déu lo guarde, ha partit d'esta ciutat, ab qui podrà vm conferir qualsevol cosa se li offerirà. Espero que no entrant més tropas al francès en tenir lo sr príncep de Armeestat juntas las tropes, junt ab la assistència dels naturals, trauran al enemich de eixos paratges» (13/05/1708). Una setmana després, el 20 de maig, hi tornava: «me alegre que vm gose perfecta salut y que acistesca al sr dn. Joseph de Puig, que és famós cavaller, y se posarà a sa obediència, y no dubto que tindran los dos grans ocupacions mentre's lo enemich se mantindrà en lo Ampurdà, però si no li entran més tropas y acaban de juntar-se aquí las nostras, espero que lo sr. Príncipe Damstadt farà lo posible per a obligar-los a retirar». ADG, Fundació Roca Sitjar, lligall sense numerar.

59. De Cervià estant, els francesos demanaven que contribuïssin les universitats empordaneses; el 31 de maig de 1708, Gregori Matas i Pujol requeria els cònsols de Castelló perquè hi anessin per «tractar cosas importants al real survey» i que hi portessin 24 bous o vaques, i 6 bous

que donaven que, com anant per los llochs y vilas, com molts no los anavan a prestar obediència, quant y anaven tothom fugia, y moltes vegadas no donaven temps de amagar la vianda, y ells ce l'an aportaven, y la gent fugian per no contribuir, y qui exia bé, qui exia mal. Dit any 1708, estant acanpats, dits gavaits feran una surtida y camp bolant, que passaren la montanya dels Àngels a cert mal pas, y un dematí, molt matí, arribaren entra Salt y Santa Eugènia, aont y avia armada de Carlos 3, lo qual no pensaven ab gavaits a tal ora. Fou lo cas que despertaren los aliats, y ce'ls ne aportaren dits francesos molta cosa, y ce retiraren al Enpurdà,⁶⁰ y també robaren algun poch, y al setembra ce retiraren a Fransa.

En lo any 1709, tornaren altra armada de Fransa al Enpurdà a la primavera,⁶¹ y estigueren tot lo estiu, fins alguns dias del mes de octubre,⁶² los quals ce'n muntà dita armada de Fransa des del camps posterior a En-

o 8 vaques a Roses i 10 moltons. El 4 de juny, els cònsols donen compte de l'entrevista on se'ls diu que «per a escusar lo venir a farratja general las tropes en esta vila y terme» havien de pagar 1.500 quarteres de blat o 800 dobles d'or. El 13 de juny el consell general, amb representació de l'estament militar i eclesiàstic, s'avé a pagar del vintè dels grans que hi ha imposat al terme. AMCE, Llibre de conclusions de la universitat, 1695-1715.

60. El 7 de juliol, Gregori Matas i Pujol era al camp de Peralada, des d'on instava els cònsols de Castelló, com a «ministre de sa magestat i assessor i comissari general del comtat», que portessin a la plaça de Roses el blat i els grans dels segrestos del comte d'Empúries i «dels que se-gueixen lo bon partit del rey nostre senyor», que són mossèn Josep Sabater, pare i fill, i Baldiri Pastell. AMCE, Llibre de conclusions de la universitat, 1695-1715.

61. Des de Barcelona, l'advocat Sagimon Compte, en carta a Francesc Roca, el 25 de maig de 1709 li diu: «sento que lo enemic vulga fer entrada en lo Empordà, Déu nos do lo que més convinga»; uns dies més tard, el 9 de juny, queda clara la seva preocupació: «Me alegro que los nostres se adelantian tant a Pont de Molins, que si salvam la anyada del Empurdà farem molt». ADG, Fundació Roca Sitjar, lligall sense numerar. I és que l'anyada havia estat molt bona: «Donà dit any 1709 tant bona collita de blat, que personas vivas no habían vist collita igual per est pahys». CONSTANS «Una crònica inédita...», 80.

62. La presència de les tropes franceses implicava que les poblacions les havien de mantenir, per a això els calia crear censals. Les universitats, carregades de deutes, no trobaven qui els fiés, per aquesta raó eren particulars els que creaven censals, als quals les universitats els feien agnició de bona fe. D'aquesta manera trobem que el consell general de la universitat de la Selva de Mar s'encarrega un censal de 600 lliures l'1 de setembre de 1709 per contribuir a l'exèrcit de les dues corones acampat a Castelló; el mateix dia la universitat de Vila-sacra reconeix un censal de 224 lliures creat el 27 d'agost per pagar el donatiu «et contributionem ministris exercitus Franciae in presenti Empuritano»; el 3 de setembre, la universitat de Ventalló reconeixia un censal de 600 lliures per pagar a l'exèrcit de França i un altre de 250 per comprar grans; la universitat de Vilanova de la Muga reconeixia un censal de 200 lliures «pro salvaguarda exercitus Franciae» el 13 d'octubre; el 29, Sant Climent Secebes, de 200 lliures; i encara la universitat de Garriguella, un censal de 300 lliures, per comprar bous, moltons i vi per als ministres de França «pro conser-vatione dicti populi de Garriguella» el 5 de novembre de 1709, i també, el mateix dia, Pedret i Marzà, de 20 dobles d'or. AHG, P. Heras, Not. Castelló, 1558 (1709).

purdà y a la Bruguera, de cerca casa d'en Fares de Rumanyà, cap a Aulot⁶³ y Cerdanya, a la tardó.

Ara direm las obras y miracles dels francesos al Enpurdà dit any 1709. Lo primer camp que tingueren dit any fou a Sant Pera Pescador, petita Fransa per molts butiflès. De dit camp dit any feren los fransesos una surtida y camp bolant una nit, y fou dita nit arribar a Banyolas, y Porqueras, y Usai, y robar a discreció quant podien,⁶⁴ encara que fins a la reculada robaren poch, comensant als llochs Purqueras, Banyolas, Mata, Borgunyà, Fontcuberta, Vilavenut, Espasens, Pujals, Vilamarí, Sant Marsal, Sant Esteva y los demás llochs de la carrera a fins al camp de Sant Pera Pescadó. Fou dita surtida durà 2 nits y un dia cunplit, y fou que a la muntada passaren a Medinyà y Sant Andreu del Terri, Cornellà, aont varen cremar casa d'en Solà la 1 nit, y lo dia cegüent estigueren als llochs y vila de Banyolas y cerca, ab que la nit vinent, a la reculada, fou lo estrèpit de dita surtida des de Olivas al camí banyolí qui passa del coll de Orriols a Banyolas, en lo qual terreno tot era camí a la nit, que tot ex terreno ce ceguia dit campbolant ab la paraula tot de front, y tots los soldats, de peu y cavall, tots carregats de blat y altrás alages de las casas, ab tal que los paisans desesperats tenian las armes, y ne mataren a diferentas pars, ab tal que jo, que fas la nota, ne ajudí a suterrar a 2 a la tanca d'en Seseras de Sant Esteva, en los quals trobàrem un Sant Cristo, lo qual pensàvem lo avian robat y altrás cosas, tot dins las mutxillas.

Després de alguns dias, passat dita surtida, ce alsà lo camp de Sant Pera, y anaren dits gavaits a parar camp a la Bruguera, aserca casa d'en Fares de Rumanyà, y allí estigueren aserca 2 mesos, del que en dit temps robaren molt. Ab tal que un dia feren una sortida a fins a Sant Esteva, Terradellas, Orriols y Vilademuls, que en dits asecurat que dexarien poc que fos bo per tràurer dinés o menjar que tot ce'n o aportaven al camp, y més, que en altra dia dels primés de octubra feren altra surtida a robar la dita ermada, la qual aribaren a robar fins a Medinyà, y Ravós, y Santa Llogaia, y Sors, Pujals, Vilamarí, Espasens, Sant Marsal, Sant Esteva, Terradellas, Vilademuls, Gallinés, Ollés, Orfans, la Palma, Canellas y Parets, /24/ y Orriols.⁶⁵ Tots estos llochs fou lo pillatge de Fransa en un mateix dia, ab

63. A Olot, els francesos s'hi estigueren entre l'11 i el 22 d'octubre de 1709. M. PUIG, «Olot i la Guerra de Successió», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca* 18, 2007, 86-90.

64. «Viendo el francés apartadas nuestras tropas comenzó a molestar al país con saqueos, hurtos e incendios, sin reservar sacro ni profano en algunos lugares. [...] [De Banyoles els francesos] después de los hurtos se llevaron los monges, jurados y otros particulares para sacar dinero. Entre otros lugares padecieron: Ultramort, Santa Llogaya, Rabós, Vilamarí y Bâscara.» FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña...*, III, 639. Com es veu, Amer Massó precisa molt més.

65. Aquests actes són referits en carta dels jurats de Girona als diputats del General. L'1 d'octubre, amb relació a un fet succeït el dia anterior: «feren un destacament y passaren a saquejar los llochs de Sant Esteva de Guialves, tots los de la baronia de Vilademuls y la Isglésia de Galliners». El 10 d'octubre escriuen: «Lo enemich lo die de Diumenge passat ab un destacament

tal que lo endamà dematí ce alsà dit camp y marxaren cap Aulot⁶⁶ y Sardanya dita ermada.

En lo any 1710 tinguérem quietut tot lo estiu,⁶⁷ cens tropell de guerra, ni robar, ab tal que per Tots Sants⁶⁸ entrà Fransa ab furiosa armada y lo general duch de Nuualles que lo comandava, lo qual anà acetià Gerona y lo guanyà, que a la festa dels Reis del any 1711 ce arrendí dita plassa ab tracte de socorro dit any 1711,⁶⁹ del qual més avant direm los treballs que ce passaren en dita canpanya y ceti, tant los soldats de las 2 parts, com lo paisenatja, més avant diré.

Fou tant fatigós y de tant treball lo dit ceti que durà cet senmanas, las batarias, y cenpra tremuntana y plujas, y com batian cenpra de la part de tre-

gros passà a saquejar los llochs de Vilafraser, Ravós y Santa Llogaya del Terri». E. GRAHIT, «Gerona durante la Guerra de Sucesión», *Revista de Gerona* XX, gener 1895, I, 16, 17.

66. Els francesos abandonen Olot el 24 d'octubre, segons FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña...*, III, 651-652; el 22, segons M. PUIG, «Olot i la Guerra de Successió...», 91.

67. Des de Figueres, però, en carta del doctor Josep Trias a Àgata Portas, de 9 de juliol de 1710, no s'aventurava res de bo: «Mi senyora, per falta de portador no he pogut avisar antas a vostra mercè de nostra desgràcia de haver-nos dextat òrfans las nostras tropas, havent quedat a la misericòrdia de Déu, esperant per días la entrada dels enemichs, la qual tindran franca...». ADG, Fundació Roca Sitjar, lligall sense numerar.

68. El 9 de novembre, des de Barcelona, es donava a conèixer a Francesc Roca i Sitjar «Per así fan córrer veus malenvòlicas de voler lo francès acitiar exa ciutat, lo que-m fa dubtar ara en est rigor de ivern». ADG, Fundació Roca Sitjar, lligall sense numerar. En un testimonial demanat pel doctor en lleis Francesc Vila i Vilar de Bàscara es diu que l'entrada es va produir el 25 de novembre: «que lo dia que la armada del rey entrà, que fou lo dia 25 de novembre de 1710». C. BOSCH i A. EGEA, *Mil anys de domini episcopal a Bàscara (817-1845)*, Bàscara, Ajuntament de Bàscara, 2002, 164. El 25 de novembre, des de Figueres, Gregori Matas requeria de Castelló 6.000 racions de pa, de dues lliures cadascuna, per a les tropes «sots pena de pasar per tots los rigors de la guerra»; l'endemà demanava 18 matalassos «bons y aptes per servey de la casa y família del excel·lentíssim duch de Nohaelles» portats a Figueres; el 30 de novembre es demanaven 16 quarteres de civada diàries i 230 racions de carn de bou. A totes les demandes, es resol «que se obehesca». L'Empordà estava en mans franceses, i Gregori Matas intervenia l'11 de desembre de 1710 en el nomenament de batlle i veguer de la vila de Castelló en qualitat de «Ministre de Justicia i Política, jutge de segrestos en lo Ampurdà, muntanyas de Olot, Ripoll, Camprodon y ses dependèncias...», assessor y comissari general de la vila de Castelló y comtat de Ampúries per lo excel·lentíssim sr. duc de Medinaceli». AMCE, Llibre de conclusions de la universitat, 1695-1715. El 7 de desembre, Noailles abandona el camp de Figueres, però hi deixa guarnició per cobrar les contribucions, cada quinze dies; el 14 acampa, després de passar per Torroella de Montgrí, a Cervià. CASTEL·LVÍ, *Narraciones históricas...*, III, 129.

69. Miquel Fàbregas, pagès de Santa Coloma de Farners, en el seu dietari deixa escrita una altra data per a la capitulació: el 2 de febrer de 1711, en el que coincideix plenament és en el fet que «se comensaran grossos treballs de pagaments i discrecions». M. BORRELL, «L'Edat Moderna», dins N. FIGUERAS i J. LLINÀS (COORD.), *Història de la Selva*, Girona, Diputació de Girona, 2011, 787. Aquests dietaristes escriuen de memòria, i els falla. La capitulació definitiva de Girona és del 25 de gener. E. GRAHIT, «Gerona durante la Guerra de Sucesión», *Revista de Gerona* XIX, 1895, 175, amb la transcripció de la capitulació, 175-178, i l'entrada de Noailles el 27, 178-179; CASTEL·LVÍ, *Narraciones históricas...*, III, 134.

munтана, cenpra los pobras de dintra estaven cuberts del fum de las batarias de uns y altres, que passat dit ceti los de dintra éran tots negras del gran fum y de las grans plujas, que contínuament plovia, que y agé ocasió que ploqué 3 días y 3 nits cens cessar mai, y foren ditas plujas tant contínues, y molt fret, barrejat, ab tal que la major partida del temps no ce podia passar cap riu del circuit de Gerona, ni a peu, ni a cavall, ab tal que y avia gran fam per la ermada per no poder passar de una part a l'altra a cercar pa, ni altres menesters, tant per la cavalleria com per la ynfanteria, ab que la gent del camp tingueren ventura de la bondància dels naps⁷⁰ que y avia dit temps. Que passat la funció, los matexos francesos deien que, ci no foscen estat los naps, ce'n aurian morts molts de fam, y com ce menjaven dits naps caliuats, cens sal, ni pa, éran festa major, esto tant oficials com soldats, los del camp.⁷¹ Y fou tal la fam, y nescecitat, y fret que patí la cavalleria en dit ceti y campanya, y lo conboi, què, passat dit temps, jo viu difarents regiments quant ce'n tornaven a Fransa, que tots los soldats tiraven los cavalls per no poder aportar los soldats a cavall, de magres y flachs, ab tal que deprés dèian los francès que dita cavalleria dins lo any ce era morta, que de deu an deu cavalls y conboi no ne avia quedat un de viu lo any vinent, y fou que patiren molta fam, y fret y plujas per no poder trestejar, ab que difarents atribuian que dits treballs éran per càstig de Déu. Lo qual bé los pagà lo país las pèrduas y treballs tingueren en dita guerra los francesos, com més llargament diré lo que jo viu y oihi, y passà per mi molta cosa, com més llargament explicaré del furnir del curtel de yvern, de la civada y petita estancilla, esto era del general o bé del yntendant, gran boctiflé y llop carnicer, don Gargori Matas,⁷² advocat de Figueras, y bell burru en quant a las lletres, y mala clàvia del fust mateix, y escorxadador del país, junt ab altres butiflés que isqueren mal llurs afés, y, cegons se digué de don Gargori Matas lo mateix, que no diré lo suchcés per no escandalisar, ni censurar lo que Déu a castigat o premiat. Qui és confrare pendrà candela, com diu lo vocable que avui corra a est país, que Déu castiga com és cervit.

/25/ Ara que avem tractat dels treballs de Fransa en dita guerra, direm los treballs del país en totas maneras, y comensarem ab lo obrar de las per-

70. El rector Ombravella també fa referència a la gran anyada «en dit pla de Gerona dit any y havia molts naps boals sembrats que de ells tingueren ventura». CONSTANS, «Una crònica inédita...», 92.

71. La menja de naps també és referida per CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, III, 131.

72. No era general, ni intendent, però sí que era qui exercia el poder a la vegueria de Girona. «Noailles le dio el nombramiento de juez y secuestrador general de cuanto ocuparían las armas». CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, II. En una carta de segrest de 10 de juliol de 1711, adreçada a Àgata Portas i Barnoia, figura, en l'encapçalament en paper imprès, com a «ministre de gràcia y justícia de la Magestat Cathòlica de Felip Quint, y son jutge, administrador de segrestos y confiscacions en lo Empurdà y partidas de Olot, Camprodon y Ripoll». ADG, Arxiu de Casa Carles, lligall en quart: 37. De manera general, E. Grahit escriurà: «se exigieron a muchos habitantes, grandes sumas de parte del Dr. Gregorio Matas, ministro de Justicia y de orden del Duque de Noailles, para la subsistencia de la tropa y reparo de las fortificaciones» (E. GRAHIT, «Gerona durante la Guerra de Sucesión», *Revista de Gerona* XX, juliol 1895, VII, 210).

sonas després de arrendit Gerona. Molts dels que cervian a Carlos 3 ab companyias y regiments ce retiraren, qui a Barcelona, qui per las montanyes, fins a Vich, y Aulot,⁷³ y Camp Rudon⁷⁴ y altrás parts, vivint del país y cens pagar a ningú dita gent, que era bella molèstia per lo país, y més a la gent de las fronteras dels dominis de Fransa, aont contínuament estaven dits micalets anomenats per Fransa los bigatans, los quals, fora que fou la ermada de Fransa, no dexaven aportar re a Gerona, y ce'ls ne menaven fins a les Fonts del Rei, arribaren menar-ce'n bugaderas. Y després, lo any 1712 vingué una ermada de Carlos 3, la qual acetia Gerona a la llarga,⁷⁵ ab tal que dins Gerona menjaven carn de cavall y burro, y encara ne aguescen tinguda bondància,⁷⁶ y més que al juliol de dit any 1712 vingué al Enpurdà un general de la casa d'Àustria, nomenat Vexel,⁷⁷ al qual en tot lo Enpurdà no y avia cinó molt poca tropa, y una nit, cens ruido, ni parlar-ce las tropes, dit general ne trobà bastant que anan a donar un asalt a Rosas⁷⁸ y entrar-i de potència dintre que digueren que avia clavat un ysturment al portal nomenat petart per cremar la porta, y deien era tal lo ysturment que encés de foch ningun c'i podia acostar a pagar-lo fins éscer tot cremat, y avent exit bé ab la surtida y dins los fossos de la muralla per escalar-se ce espantaren dins y fora. Los de fora foren 2 regiments que los soldats fugiren, y dexaren los oficials dins lo fosso, y fou que després ce retirà un y altra part a son salvo y ab pocas canonadas, ab tal que pasada dita funció los oficials de dintra deien que los avia exit de repente, y ce veien perduts, y que ja volian capítolar, cinó que veren que los de fora flacaven.

Pasada dita funció, las tropas de Carlos 3 ce estigueren al Enpurdà y acerca de Gerona, y anaren venint més tropas dels aliats ab bondància que ascetiaren Gerona a la llarga, com altra part està dit, y ditas tropas aliats anaren venint, y ce acordonaren a la montanya de Sant Julià de Ramis, des

73. S'ha calculat que a Olot s'haurien allotjat 5.625 places de les tropes del duc de Fiennes, les quals, a més de l'allotjament, rebrien importants contribucions, distribuïdes en forma de talles entre la població, per evitar que els soldats s'ho cobressin. PUIG, «Olot i la Guerra de Successió...», 96.

74. Per Camprodon.

75. El setge dura del 28 d'abril de 1712 fins al 3 de gener de 1713. BC, f. Bon. 7794, *Relación diaria de lo sucedido dentro de la Plaza de Gerona durante el bloqueo que la pusieron los enemigos...* Versió oficial que no difereix de la que donen els manuals d'acords. E. GRAHIT, «Gerona durante la Guerra de Sucesión», *Revista de Gerona*, XX, agost, setembre 1895, VIII, IX, 234-244, 257-267.

76. L'11 de novembre de 1712, no quedaven provisions, «fue preciso apelar a los pocos caballos que habían quedado». El 19 de desembre els preus eren els següents: «[...] la libra de caballo y macho o bovino a 10 reales y aún era menester tenen amistad con el carnicero para alcanzarlo; la de tocino salado a 60 reales; y lo mismo la manteca; un gato se vendía regularmente a 25 reales; un ratón, a 6. Todos los perros que los soldados podían coger se los comían; las gallinas a 80 reales cada una; y a este passo todo lo demás comestible». BC, f. Bon., 7794, *Relación diaria...*, 12, 17.

77. Per Wetzel.

78. L'intent fallit de recuperar Roses el 15 d'octubre de 1712. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, III, 443.

de Congós [?] ⁷⁹ fins acerca dels Àngels, tot cim de montanya, y fou que avia vinguda una ermada de Fransa de alguns 25 mil òmens per socórrer Gerona y no pusqueren, ab tal que arribaren a tenir piquet a Sant Sebastià de Medinyà, y los aliats tenian la vanguardia a casa d'en Català, al cap del pont de la Costa Roja, y dins la casa, vist los francesos que no podian socórrer Gerona, ce retiraren y pararen camp entre Jafre y Verges, ab que los aliats y anaren per donar-los batalla en als francesos y en una nit fugiren a Fransa, y esto fou per sant Martí, 11 de novembra dit any, y ab tota dita fressa no demanavan uns, ni altres, ningun tribut al país, cinó algun bagatge, y dits aliats estigueren devant Gerona fins passadas las festas de Nadal dit any y després per los Reis fugiren dits aliats a son salvo, cens ningú enfadar-los, ab tal que avian fet un pont de cuyre a Ter y allí /26/ passaven dits aliats la major partida sobra dit pont posat a Ter entre Domeny y Sant Gregori, ensostrat dit pont, que podian passar carretas carre[gadas] y ce tenia ab un llibant omés y era dit pont de cuyre, a saber, que éran llaüts o barcots ab vestiment de ferro, las circuits de cuire ab que dit pont quant muntava l'aigua també muntava lo pont y ce'l ne portaren a la retirada dits aliats, que anaren parar camp entra Riudarenas y las Mallorquinas, lo qual jo viu ananti a sercar duas mulas se'n avian menadas d'est poble per bagatge un capità teller, alemany del regiment Bani ⁸⁰ junt ab altres regiments alemanys, tots de 20, qui de 22 y qui més companyias cada regiment, y todas las companyia seran de 100 òmens o més quiscuna y anomenaren difarents noms dels dits regiments alemanys éran los noms: Bani Traon, Ravenclau Taf Xuin, Estaranberh y Erga Boubon y altres, y en dit camp quant jo y arribí pagavan 7 sous de un pa de munició, 7 sous la lliura del tossino, 2 sous la lliura del arròs, 20 dinés la maitedella del vi y dolens que penso l'aygua dels estanys de dita ermada y rebufava, y era tant la bondància del fret y fanch y aigua en dit camp que al matí lo bestià del camp encara que aportassen la albarda negra, al matí éran blanques, y arribant al sol a las tendas fumaven com un furmigó de artiga, y als fochs que acostumaven fer a la ermada no c'i podia acostar de 3 passos, que ascegurat que en dits fochs y avia cempre una gran carredada de llenya alomenos. Y quant ce plegà dit camp, al gener, tornaren los bagatges a qualcevol que'ls demanàs, y més que molts bagatges per causa del temps explicat dexaven los bagatges, y ce'n anaven censa a los que quedaren los pregaven que ce'n nasquen lo que avian dexats, y entre altres un ome de Canet de Adri menan una mula d'est poble ab la forma esplicada.

Ara tornarem ab los treballs y pagaments d'est país comensant a la entrada dels francesos lo any 1710 y part 1711 y 1712.

A la entrada any 1710, al octubre, vingueren grans tropas a est Enpurdà y comensaren a posar guarnicions a Verges, a ont tingeren de anar 6 ómens d'est lloch per treballar a ont ce fortificaren los francesos. Y además del tre-

79. Congost?

80. O Banni.

ballar la gent, a gasto del lloch, avian de aportar tantas rechcions de pa cada dia, cosa crescuda, y tant, ab dinés cada dia, lo qual del pa ajustaren passats alguns dias de aportar-los tant blat, cotejat a tantas rechcions per quartera, y lo mateix feren a Medinyà, en lo qual jo aní treballar a la fortificació baix al carrer, en dit treball entrevenian Ridellots y la Mota, Ravós, y Sant Endreu, y Santa Logaia del Terri, y los sobra dits llochs allí avian de aportar estacas grossas per fer restillos y treballar, que sols nos donaven lo pa de munició com a un soldat, y a més, /27/ los llochs espressats avian de furnir al castell en al comandant tal mussur Tomé ab tantas rechcions de pa y tantas rechcions de carn y tants franchs, esto cada dia, ab tal que est lloch concertaren ab blat y un tossino gros a proporcionat blat y carn a tantas rechcions, cegons lo pes feren los furniments de tans dies, y en faltant ditas purcions posaven un ome del lloch pres, ci no topaven lo jurat o batlle, y esto era ab lo ceti de Gerona, que dits francesos no gosaven anar als llochs agafar gent, que quant Gerona fou caigut anaven cens por per los llochs agafant gent, y ci los jurats los deien que tal o tal éran la causa, ci no avian cunplit, luego lo destacament anava en busca de aquells, agafant los amos o bé germans o bé mossos, y ce'ls ne aportaven a la presó y, posats allí, los tormentaven, fent-los ballà la flassada, o bé fer-los donar 30 querelas, o bé 40, o bé més per turmentar-los, y a més d'esto fer-los pagar xupina de 1 o bé 2 bonbas de vi, y ci no pagaven, atormenatr-los més. Y lo mateix feren a Basdra, y lo mateix feren a Orriols, lo qual en totas exas parts tenian de contribuir, y además del sobradit aver de furnir a Gerona, encara que a Medinyà durà poch, però bastant durà a Orriols, y la vila de Basdra, y a Gerona ab la civada y petita estancilla, que era lo furniment del camp y lo cuartel de yvern. Y además d'esto, lo furnir Orriols al castell ab tantas càrregas de llenya, y tants quintàs palla, y tants franchs cada dia. Y encara pitjor a Basdra, tant en un mateix temps, y en faltant lo que demanaven, luego enviaven destacament als llochs que faltaven, y los tractaven com en altra part està dit y, a més d'esto, a Basdra furnir ab palla, llenya y fexinas per fortificar-se, y estacas y fexinas per coura pa de munició, y contínuament tenir allí bagatges per llur cervei y, a més, aver de furnir ab tant oli, y tantas candelas de ceu, esto cada dia y, a més d'esto, a Basdra aver-i de tenir molt temps tants ómens per treballar y fortificar-se. Y esto, tot a gastos dels llochs, y lo mateix las reginas dels bagatges a cercar farina, o gra, o arrossos, o bé a la Escala y altres parts, ab tal que durà anys que est lloch, ab los furniments espressats, pagaven 48 lliures cada dia, y esto era que los demás nos feien las parts, y com est lloch tenia Crit y lo veïnat de Olivas, que nos feia molt mal, que est lloch sol, ab Olivas, pagavem tant de furniments, contribucions y estancilla com lo lloch de Puntós y Borressà, y esto era per lo nom d'en Fort y de'n Ceseras⁸¹ y lo veïnat de Olivas, y la voluntat que nos aportaven los veïns demanant-nos per quedar ells bé.

81. Són els dos principals patrimonis del lloc.

Durà temps en est poble que los jurats no podian comanar a bagatges ne a guies, cinó los primers que topaven, per lo molt treball que tenian en cumplir lo que demanaven unas parts y altres las guarnicions espressadas.

/28/ Y agué ocasió, entra bestia y personas, éran més de 60⁸² fora del lloch en un mateix dia per los mutius atràs espressats.

Y a més de tot lo expressat dels francesos, lo micalets o fusillers de Carlos 3, per los butiflés y francesos nomenats los vigatans, y per lo motiu que los tenian per lladres per anar contra de ells, y en part que de lladres ab capa abrigada ne tenian suficient, que llur general don Rafel Nabot ne sabia suficient, que estant acurtelats dits micalets Aulot, Santa Pau, totas las montanyas fins a Sant Gregori, prop Gerona, y a las montanyas de Montnegra, y de allí estant anaven difarents partidas de dits micalets agafar francesos y partidas de dits francesos, y esto era lo que yndignava los butiflés y francesos, y lo país tanbé, que en est lloch, per ajuda de cost de altres llochs, aviam de fer la vida a una companyia de micalets a Camòs, de Sant Vicens, durà tems, y sols puch dir que ab una cemmana est lloch y gastà cent lliuras, las quals tinguérem de manllevar un censal per aver-nos enderrerit lo pagament en dits micalets, lo qual censal manllevàrem al reverent Antoni Ferrer, rector de Vilafraser, lo qual fou lo primer que quitàrem est lloch, y fou per las burlas nos feien ab la cobranza de las pencions.

A més d'esto, tots los veïns y circumveïns de las guarnicions de Fransa cembra tota la gent tenian un dugal al coll, y la raó era que los gavaits y butiflés, yndiosats y enfadats del que ce a dit, feren un pregó que, a pena de la vida, ninguna persona pugués donar menjar ni beura, ni ascistiment a ningun dels dits micalets bigatans, y com dits bigatans a vegadas éran 6 per un y a vegadas més, ci no los volian donar, ells matexos s'o prenian, y ci no denunciaven la gent cavian en mal, y ci o denunciavan pijor, que los acomolaven ab vigatans, ab tal que suchceí a un pobre ome ascerca del mulí de Xunclà⁸³ que alguns bigatans ce li prengueren de potència menjar y beura de sa casa o bé ell los o donàs per estalviar-se alguna cosa, y fou tal cas que a Gerona, per los mutius espressats, penjaren dit ome, y esto fou sens recurs de justícia, y després y antes tants quants ne agafaven dels dits bigatans tots los es[...].xaven [?],⁸⁴ cens més recurs. Y durà temps que, en agafant cap dels dits bigatans, lo endemà los penjaven. Y malaventurat lo presoner que ce escavia en dit temps a la presó aunque no tingués crim, ci sols de aver mort una pussa era penjat cegur, y sens recurs, y esto era la crueltat del governador,⁸⁵

82. El 1718, es compten 99 persones a Sant Esteve de Guialbes. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...*, III, 151.

83. Molí sobre la riera Xunclà, Sarrià de Ter.

84. A causa del plec del full, no es llegeix la paraula.

85. Marquès de Brancas.

y la supèrbia del jutge⁸⁶ enbutifarrat y sens ànima, cegons bon judici de personas desinteressades.

/29/ Encara que dit jutge après fou jutge de la Audiència en Barcelona,⁸⁷ lo qual, cegons ce digué, morí condemnat, perquè a la sua malaltia no c'i parlà mai de confessar, ni repentir, ci sols crits, com un toro rabiant, y nunca Jesús, ni Maria, ni sant Pere, ni sant Pau, ni confessió, esto és pensar que Déu, a vegades, per rigor, castiga com ce mereix, encara que dit jutge ne avia fetas altras trepasscerias luchsuriosas, que no direm lo que succeí, perquè seria censurar lo que Déu a castigat o premiat.

Després, part del any 1711 y 1712 fins als Reis de 1713, que se retiraren totas las tropas de Carlos 3, en tot aqueix temps los francesos, ni butiflés no pugueren cobrar contribucions dels llochs d'esta terra, però bastant feren pagar los atrassos, ab tal que anaven grans partidas de soldats per los llochs y vilas dit any 1713 a las Carnestoltas, y agafaven quanta gent topaven per los llochs y camins, aunque fossen rectors dels pobles, ni beneficiats, sacerdots, ni frares que tinguessen yncunbència de curats, ni procuradors, totom agafaven, y los menaven lligats ab altres personas, y aunque fossen saserdots, tots a peu, y com a lladres o brivons, y tots a las presons, so és, a Gerona y a Perpinyà, ab tal que a Perpinyà moriren difarents ómens, y saserdots y, entre altres, a no mentir, morí lo rector de Esponellà,⁸⁸ y a la presó de Gerona també ne morí de gent, ab tal que ditas presons y lo castell de Perpinyà éran plenas de gent, ab tal que y agé ómens que estigueren ascerca de un any a la presó per no poder los pobles pagar los atrassos demanaven y per no trobar dinés a censal, encara que don Gargori Matas, yntendant, ne dexava tants que ne avian menester, firmant-li'n censal los majors dels pobles y sens véurer cap diner. Ab tal que est lloch de Sant Esteva per acabar de cumplir dits atrassos nos dexà un censal de mil lliuras a moneda de Fransa, cens que no verem cap diner, esto puch jo dir per aver-i agut de firmar, com altre de las fermansas del lloch, y a més d'esto férem 2 anys de redelme, que ne agué-

86. Després que les tropes de Noailles entressin a Girona el 1711, Gregori Matas i Pujol va ser nomenat jutge superior de Girona. F. DURAN, «Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó», *Revista Jurídica de Catalunya* XXXX, 1934, 224.

87. Ja hem vist que des de 1711, Gregori Matas i Pujol destacà per la seva capacitat «recaptadora», missió en la qual es mantindria durant el setge de 1712-1713, pel qual serà recompensat amb la «plaza honoraria de oidor de Valladolid». BC, f. Bon., *Relación diaria...*, 20. Gregori Matas i Pujol és nomenat alcalde del crim en la consulta de 7 de desembre de 1715, tot i que la nova Audiència no es constitueix fins al 15 d'abril de 1716. El 1717, per la via reservada, obté la condició de noble. Va morir a Barcelona, el 25 de febrer de 1720, i va ser enterrat a l'església de Nostra Senyora del Pi. M. A. PÉREZ SAMPER, «La formación de la nueva Real Audiencia de Cataluña (1705-1718)», dins P. MOLAS *et al.*, *Historia Social de la administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*, Barcelona, CSIC - Institución Milá y Fontanals, Departamento de Historia Moderna, 1980, 203, 216, 230.

88. El rector Ombravella esmenta que agafaren pagesos i capellans d'Esponellà, Crespià, Lligordà i Argelaguer, però els capellans que moriren a Perpinyà foren el de Crespià i el d'Argelaguer. CONSTANS, «Una crónica inédita...», 102.

rem set-centas cinquanta lliuras, y tot esto no's toca en est lloch dels pagaments nos demanaven, que encara que ce féu talla y ce manllèva molts censals, que tot anà per dits pagaments, ab tal que tenian a la presó de Gerona d'est lloch tal Silvestra Massó, jurat d'est poble, [?] de ma casa, lo qual estigué en dita presó 6 mesos o més, encara que lo lloch li feia la vida y no li faltava menjar, ni beura, ni bon llit, ni entreteniment, y més que qualcevol persona que ocasionàs lo aver de estar lo jurat o altra persona a la presó per no voler ell pagar o fer fermansa ci ne donaven part, luego despatxaven una discreció contra de aquell, y agafar-lo ci podian a ell o als seus, y portar-los a la presó, y avent cunplit lo que demanaven, luego, fora de la presó, manllèven, ademés del dit, 300 lliuras a Guinart de Salrrà, y 300 lliuras a las monges de Sant Daniel, 100 lliuras a lo canonge,⁸⁹ 100 lliuras a Mariàngela Bassols, 150 lliuras a tal Llubet, beneficiat y altres, /30/ que ab tot pagavem penció lo comú d'est poble de dos mil tres-centas vuitanta lliuras, y tot esto ce era manllèvat lo any 1713 y lo 1714, que fou tant com dominà Fransa, sols y avia un ròscech vell de cent cinquanta lliuras ynquibit a la dita quantitat.

En lo any 1714, al maix y juny desmantelà esta terra Fransa, y tornà dominar Felip quint, que, pensant tenir algun alvío, encara fou pijor, que Franssa, de tant a tant, nos feien alguna rebaxa, però Espanya mai y a tingut rebaxa.

En lo any 1713 y part de 1714 fou lo ceti de Barcelona, lo qual féu cara sens socorro de cap rei a las potèncias de Fransa y Espana units, y ci no fos estat lo aver aguts alguns traïdors a la pàtria, encara no lo aurian guanyat de temps. Però després de guanyat, fou la major crueltat: penjant gent, escopetejant, posant a galera, y desterros per la vida, y a molts cens culpa, y un cossari nomenat Brachamont fou dels més cruels, fent matar y penjar gent, los que ell gafava ab sa partida, encara que al lloch de Arbúcies⁹⁰ y aje un desanimat voluntari que vent lo estrago de dit ome ab sa partida grossa de gent posat al lloch de Arbúcies lo volia anar matar dins una casa, y la ventura que tingué dit Brachamont que l'amo de la casa aont era dit cossari en tingué alguna notícia, y pregà lo desanimat per amor de Déu no fes tal intentona perquè li digué que encara que tu lo mataras, ells me mataran a mi, y robaran quant tinch, y esto no cerà cap alvío, cinó més dany, y ab esto tot ce callà.

Foren tals los pagaments y contribucions, comensant al juliol o agost de 1714, que cada mes teniam de pagar la contribució, y crescuda, més que de Fransa, y sols puch dir, per tenir-na plena memòria, que ascerca de la festa

89. No es llegeix.

90. Sobre la batalla del Pujol, prop d'Arbúcies, on, el gener, gent d'Arbúcies i de la contrada derrotaren les tropes franceses, BORRELL, «L'Edat Moderna...», 400. També se'n fa menció a *La Gaceta de Barcelona*, que situa la batalla el 14 de gener; A. ALCOBERRO, «L'intercanvi d'informació entre Barcelona i el rerepaís durant el setge de 1713-1714», dins J. DANTÍ (COORD.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 2011, 325; J. MATEU i J. TURA, «El combat d'Arbúcies. Una aproximació als fets d'armes del 14 de gener de 1714, a partir de noves fonts documentals», *Quaderns de la Selva* 24, 2012, 169-181.

de Sant Andreu ce feran dos tallas dins un mes, que de la una me'n feu jo catorse lliuras, y de l'altra dotsa lliuras, y esto de casa mia, sols que los demás, cada un ja cuidava del seu, y ascegurat que al cap del mes de las ditas tallas no ce'n degué un rral de plata, jo pagava 4 lliuras per cada cent lliuras, y axís anàrem passant lo dit any: pagant. Encara que lo any 1715 ce mudaren los ordres, que com antes aviam de pagar cada mes, ce mudà, que foran las quinsenadas,⁹¹ que aviam de pagar cada quinse dias, y sols puch dir que dit any 1715, per abreviar, dit any ce feren en est poble quinse centas lliuras de tallas. Y del any 1713 y 1714 no ce manlevà cap censal, cinó en pencions y pagar tallas, y sol puch dir, per aver-ne fet nota, que tot lo any 1711 y 1712 y 1713 y 1714, cada any d'exos sobradits, me'n feu de casa mia sol passat de cinquanta lliuras cada any, esto además del que aviam manllevat, com està dit en altra part, que molta cosa ce podria provar ab lo llibre dels comptes y lo llibre dels albarans del censals del comú. Y ascegurat que dels treballs y pagaments sobradits encara molt més del que dich, que lo fingir, /31/ ni dir més del que és estat, no pot aportar cap alivio, sinó notícia. Que del notat sol diràs que no pot escer, y que és mentida, però acàs y aja cap mentida cerà que és estat més del que dich de totas cosas menos lo manllevat, que lo pots justificar ab los llibras sobradit en altra part, que vist lo número espressat sol és per espantar, y no créurer, però com no puch treballar, ni trestejar, me a aparagut dexar-ne nota del que més llargament diré de guerras y pagaments. Dia 15 abril 1755.

Comensàrem lo any 1716 ab los pagaments que introduí tal Josep Patiño, y frare y bugra,⁹² per esta país de Catalunya, lo qual introduí lo catastro,⁹³ que vol dir esclau del rei, y després, per lo bon efecte, fou des-terrat y tret de Espanya, lo qual jo viu la escolta lo acompanyava a Fransa y passava al pla de Basca, y me diguren era dit frare.⁹⁴

91. La imposició de les quinzenades ocasionà una revolta a la Catalunya central. TORRAS, *Felip V contra Catalunya...*, 77-109. ALCOBERRO, «L'intercanvi d'informació...», 323-324. Les quinzenades també es pagaven a la vegueria de Girona, com s'explica en les memòries de la família Anglada de Fonteta, havent caigut Barcelona, «aprs posaren un enpòsit que de 15 en 15 dias esta casa se'n feya dos doblas. Cada semana una dobla, que cada dobla era 5 ll. 2 s. Cada mes sumabe 22 ll 8 s. dits nos feam cada mes. Y axò dorà 14 mesos». SOLER (ed.), *Memòries d'una família pagesa...*, 80-81.

92. Amb el terme *bugre* també van ser insultats el virrei Velasco i els filipistes quan fugien de Barcelona el 1705, segons explica Honorat de Pellejà. El terme l'aclareix Joaquim Albareda: «sodomita, qualificatiu que s'aplica comunament per despreci, sense la idea de "sodomia", segons el Diccionari de Pere Labèrnia». J. ALBAREDA (ed.), *Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra (1705-1714). El dietari del convent de Santa Caterina i les Memòries d'Honorat de Pellejà*, Barcelona, Eumo - Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 2001, 29 i 97.

93. La introducció del cadastre fou percebut com una dura imposició, tal com el qualifica Amer Massó: «cadastro, que vol dir esclau del rei»; un altre pagès, Llandric de Santa Coloma de Farners, escriurà: «En lo any 1716 [...] se comensà una nova invenció de pagar que se li posà nom de cadastro». BORRELL, «L'Edat Moderna...», 788.

94. No era Patiño, sinó el cardenal Alberoni, qui va ser cessat el desembre de 1719, però no sembla que en el seu recorregut passés pel camí ral. La nit de Nadal era a Lleida i va passar a

Lo any 1716 vingué ordre⁹⁵ de fer lo catastro, y aver de pagar per terras bonas, medianas y dolentes, y per censals, y personals, y bestiars, y pous de glas, y rejolarias, y buchs, y negocians, y emoluments de llochs y vilas, com sian gavellas, ostals, mesures, y pesos, y qualsevol altres productos, y cegons lo que denunciaren que produïa cada vessana de terra feren la taxa del real pagament, y qui volgué escer guapo de tenir o bé denunciar més del que tenia, com y agué alguns burrus, saburuts y duchtors en cap de marge. Y los demés, pobres, aviam després de pagar la mala cara que per acceptar las denúncias de qualcevol burrico foren bonas, però, després, per descarregar, aunque fos mal denunciat, no y avia cap certificat bo, ci no pagar, y lo que denuncià poch y dolent, que no volgué escer galant, aquell isqué millor.

Ab tal que ab las denúncias o preguntas generals, los ministres del rei amanassaven que totom denunciàs arreu, que ci no denunciaven, després al rei ce'ls pendria lo que no aurian denunciat, y ab esto molts bovus tremolaven, y denunciaven diferents més del que tenian, y esto per pagar, tot era admès las denúncias. Y los que fóran savis, y no tinguéran por de las amanassas, y denunciaren poch, ascertaren.

En est poble, tinguérem consell diferents vegades sobre lo denunciar, uns deien denunciem-o tot que després al rei ce'ns o pendria, altres deien no denunciem res y si al rei nos o pren, després la i establirem a ell, y ab estas intempèrias resolguérem, errat o ascertat, denunciem-o la meitat, y axís o efectuàrem. Y encara que denunciàrem massa terra bona, aviam ascertat, ci no fos estat després la mala unió que tinguérem, que lo primer any que pagàrem catastro est poble pagàrem 293 lliuras ab tot lo any, y lo 2 any nos muntaren de 80 lliuras, y esto fou per la mala unió.

Barcelona «escortat per un tinent coronel, dos capitans, quatre subalterns i un destacament de vuitanta cavalls. Després de romandre dos dies a la ciutat, es va embarcar per exiliar-se definitivament a Itàlia, on va morir trenta-dos anys després, el 1752». E. GIMÉNEZ, «La postguerra oblidada de Catalunya. La Quàdruple Aliança davant el revisionisme d'Utrecht (1719-1720)», *Afers* 52, 2005, 645.

95. El decret pel qual s'imposa és de 9 de desembre de 1715; el 1716 són les preguntes generals que ha de respondre cada població, i les Normes generals de 15 d'octubre de 1716; vegeu-ne diferents formularis a J. NADAL, *La introducción del catastro en Gerona*, Barcelona, Publicaciones de la Cátedra de Historia General de España, 1971, 120-133. Sobre les dificultats i resistències per a la imposició del cadastre, A. ALCOBERRO, «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització», *Pedralbes* 25, 2005, 247-250.